

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**ОЗНАЙОМЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
З ІНКЛЮЗИВНОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ
В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

**Дипломна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

*студентка 6 курсу, 632 групи
спеціальності 013 «Початкова освіта»*

Гнатчук Т. В.

Керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

Гордійчук О. Є.

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № ___ від ___ листопада 2023 р.*

Завідувач кафедрою _____ проф. Романюк С. З.

АНОТАЦІЯ

Гнатчук Т.В. Ознайомлення молодших школярів з інклюзивною літературою в освітньому процесі Нової української школи. – Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 013 «Початкова освіта». – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2023. – 98 с.

Авторка представила наукову роботу з надважливої актуальної і нової теми дослідження у двох розділах.

Перший розділ магістерської роботи розкриває огляд історіографії та передумови виникнення інклюзивної літератури, крізь призму аналізу ключових дефініцій, головних факторів, які сприяли зародженню інклюзивної літератури; представлено книги українських видавців; виокремлено та обґрунтовано особливості інклюзивної літератури; проаналізовано причини відсторонення суспільства від видань інклюзивної тематики; обґрунтовано мету інклюзивної літератури; охарактеризовано зміст та значення інклюзивних творів для вивчення в Новій українській школі.

У другому розділі магістерського дослідження проведено констатувальне дослідження з метою вивчення стану використання інклюзивної літератури в освітньому процесі Нової української школи; вказано на позитивні тенденції і виклики; виявлено зростаючий інтерес молодих педагогів до інклюзивних творів, розглядаючи їх як важливий елемент розвитку учнів початкових класів; обґрунтовано існуючі проблеми, пов'язані з недостатньою наявністю адаптованих матеріалів, які враховують різноманітні потреби учнів; виокремлено методичний інструментарій; здійснено аналіз досвіду роботи молодих педагогинь; виокремлено особливості ознайомлення молодших школярів з творами інклюзивного змісту в освітньому процесі задля оптимального впровадження на літературному читанні та на уроках роботи з дитячою книжкою.

Ключові слова: *інклюзія, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна література, Всеукраїнський культурно-просвітницький проєкт «Інклюзивна література».*

ABSTRACT

Hnatchuk T.V. Acquaintance of younger schoolchildren with inclusive literature in the educational process of the New Ukrainian School. – Manuscript Master's Degree Program for Master's Degree in Specialty 013 Primary Education. – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. – Chernivtsi, 2023. – 98 p.

The author presented a scientific paper on the outlined current topic. The first chapter of the master's work reveals an overview of the historiography and the prerequisites for the emergence of inclusive literature, the features of inclusive literature are highlighted and substantiated; the purpose of inclusive literature is substantiated; the content and significance of inclusive works for study in the New Ukrainian School are characterized.

In the second chapter, a confirmatory study was conducted; the growing interest of young teachers in inclusive works was revealed; methodical toolkit is singled out; an analysis of the work experience of young female teachers was carried out; the features of familiarizing younger schoolchildren with works of inclusive content in the educational process are highlighted for optimal implementation in literary reading and in lessons of working with children's books.

Keywords: *inclusion, children with special educational needs, inclusive literature, All-Ukrainian cultural and educational project «Inclusive Literature».*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ВИКОРИСТАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	8
1.1. Історіографія та передумови виникнення інклюзивної літератури.....	8
1.2. Характеристика змісту інклюзивних творів для вивчення в Новій українській школі.....	17
1.3. Значення інклюзивної літератури у формуванні особистості молодшого школяра.....	25
<i>Висновки до розділу 1</i>	35
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНКЛЮЗИВНОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	37
2.1. Вивчення стану використання інклюзивної літератури в освітньому процесі Нової української школи.....	37
2.2. Аналіз методичного інструментарію та досвіду ознайомлення молодших школярів з творами інклюзивного змісту на уроках літературного читання.....	46
2.3. Методичні особливості використання інклюзивної літератури в роботі з дитячою книгою у початкових класах.....	55
<i>Висновки до розділу 2</i>	65
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	77-98

ВСТУП

Актуальністю проблеми магістерського дослідження - є змінення позицій інклюзивного навчання із другорядного на провідне, що передбачає ознайомлення із поняттями інклюзивності, толерантності, моральності осучасненими засобами. Одним із таких засобів навчання може слугувати новітня інклюзивна література, що дає можливість вчителям формувати дитячу осмисленість, впливає на процеси виховання різних важливих цінностей учнів. Саме література про інклюзивність дозволить учням відчувати людські емоції, робити особисті висновки та міркування.

Крім того, організація інклюзивного навчання полягає а забезпеченні рівного доступу до якісної освіти дітям з освітніми труднощами шляхом зорганізації навчання в ЗЗСО.

Новою українською освітою, зі слів Л. Гриневич: «необхідність підвищення ефективності освітнього процесу та пошуку оптимальних методів і форм стимулювання мотивації учнів початкових класів та формування загальнолюдських цінностей» (Гриневич, 2022, с.99).

За аналізом психолого-педагогічних досліджень ми виокремили, що в українській педагогіці роботу щодо застосування персонажів з особливими труднощами та мотивів про співчуття та милосердя, одним із перших запровадив В.О. Сухомлинський.

Серед дослідників, коло наукових зацікавлень яких торкалося інклюзії, - це твори: Л. Дерези, О. Драчківської, О. Горбонос, М. Липовецького, В. Кизиловой, І. Лупанової, І. Токмакової, Г. Сабат, Т. Леонової, О. Гарачківської, Н. Тихолаз, Л. Овдійчук, Ю. Ярмаша, В. Єфименка тощо.

Враховуючи важливість практико-методичної необхідності застосування інклюзивної літератури на уроках літературного читання та в роботі з дитячою книжкою в початкових класах, ми обрали *темою дослідження: «Ознайомлення молодших школярів з інклюзивною літературою в освітньому процесі Нової української школи».*

Мета дослідження полягає у вивченні стану використання та обґрунтуванні методичних особливостей ознайомлення молодших школярів із інклюзивною літературою в освітньому процесі Нової української школи.

Завдання:

1. Здійснити огляд історіографії та передумов виникнення інклюзивної літератури.
2. Охарактеризувати зміст та значення інклюзивних творів для вивчення в Новій українській школі та формування особистості молодшого школяра.
3. Вивчити стан використання інклюзивної літератури в освітньому процесі Нової української школи.
4. Виокремити та проаналізувати методичний інструментарій, досвід та особливості ознайомлення молодших школярів з творами інклюзивного змісту в освітньому процесі.

Об'єктом дослідження – є використання інклюзивної літератури в освітньому процесі Нової української школи.

Предмет дослідження – методичні особливості ознайомлення молодших школярів з інклюзивною літературою в освітньому процесі початкової школи.

У ході написання наукової роботи застосували наступні **методи науково-педагогічного дослідження**:

- ✓ теоретичні методи: аналіз, синтез наукових праць, задля здійснення огляду історіографії та передумов виникнення інклюзивної літератури;
- ✓ синтез наукових, літературних та видавничих праць, задля характеристики змісту та значення інклюзивних творів для вивчення в Новій українській школі та формування особистості молодшого школяра;
- ✓ експериментальні, включаючи педагогічне опитування, спостереження та аналіз документації молодих педагогів-практиків, задля вивчення стану використання інклюзивної літератури в освітньому процесі Нової української школи; обробка даних з метою визначення кількісного та якісного аналізу опитувальника педагогів та учнів;

✓ емпіричні, з метою виокремлення методичного інструментарію та особливостей та аналізу досвіду ознайомлення молодших школярів з творами інклюзивного змісту в освітньому процесі.

Теоретичне значення дослідження полягає в здійсненні аналізу провідних історичних передумов виникнення інклюзивної літератури, характеристики змісту та значення інклюзивних творів для вивчення в Новій українській школі та формування особистості молодшого школяра.

Практичне значення нашого дослідження полягає у вивченні стану використання інклюзивної літератури в освітньому процесі Нової української школи, виокремленні, та аналізі методичного інструментарію, досвіду та особливостей ознайомлення молодших школярів з творами інклюзивного змісту в освітньому процесі.

Структура дослідження включає в себе вступ, два розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел і додатки.

РОЗДІЛ 1.

ВИКОРИСТАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Історіографія та передумови виникнення інклюзивної літератури.

Вже десятий рік поспіль, як інклюзія є необхідною умовою для сучасного демократичного суспільства. Прийняття законодавчих актів України щодо інклюзивної освіти та активне впровадження цих принципів в українських навчальних закладах відзначилися перших досягненнями та розчаруваннями. Це свідчить про необхідність системної дослідницької та просвітницької роботи в інформаційній та культурній сферах Українського суспільства для зростання рівня інклюзії.

За словами О.Осмоловської: «Один із найбільш ефективних кроків у розвитку інклюзії може бути спрямованим на розвиток та популяризацію інклюзивної літератури шляхом створення комплексної видавничої програми» (Осмоловська, 2019).

Історично, питання інвалідності та особистого різноманіття в літературі відображалось відповідно до сприйняття цих питань у суспільстві. У контексті публічного обговорення книжкової інклюзивності, як майданчика для представлення різних літературних персонажів з різними особливостями, можна виділити різні історичні періоди. Однак, без сумніву, важливим моментом стала публікація творів, що належать Ненсі Лерік.

Після Другої світової війни в Радянському Союзі ідеологія створила ідеальний образ радянської людини-будівельника "світлого майбутнього", який не допускав жодних відхилень від встановлених норм та системи. Люди з інвалідністю після війни, часто виселялися з великих міст, щоб не порушувати загальну статистику. Відповідно до цієї ситуації, літературні персонажі з інвалідністю також не знаходили відгуку в суспільстві. У радянські часи, персонажі з інвалідністю,

зазвичай, виступали в двох головних ролях в літературних творах: або як жертви жахливих обставин (для підсилення враження від несприйняття), або як героїчні фігури для зміцнення ідеології. Фактично, літературний герой з інвалідністю став інструментом ідеології. Замовлення держави на відтворення реального життя людей з інвалідністю, які працюють, навчаються, відвідують театри, закохуються та живуть, не існувало. Інакше кажучи, особа з інвалідністю, або ж зі своїм "іншим" стилем життя, що відрізнявся від затвердженого, фактично не мала можливості на активну участь у суспільному житті на рівних умовах, як у реальності, так і в літературі (Осмолівська, 2019, с.13-14).

Змінивши політичний курс та отримавши незалежність, Україна активно розвивала демократичні процеси, включаючи інформаційні кампанії для захисту прав людини. В Україні з'явилися видання, де героями були люди з інвалідністю. Однак це були в основному окремі ізольовані видання, і системна робота в цьому напрямку лише починалася.

Видавничий напрям із такою літературою досі не був розвинутий. Завдяки відсутності чіткої узагальнюючої термінології подібні видання фактично не використовувалися для проведення освітньої діяльності. Їх тематичне спрямування в бібліотеках було нечітким, і їх автори та видавці описували їх як "книги про особливих", "книги про толерантність", "книги на важливі соціальні теми" і так далі.

У 2016 році, з впровадженням Всеукраїнського культурно-просвітницького проекту "Інклюзивна література", з'явився термін "інклюзивна література" у інформаційному просторі (Войтенко, 2019).

«Інклюзивна література - це література, яка спрямована на створення позитивного уявлення про осіб з інвалідністю та різноманітність особистості» - дає визначення О.Осмолівська (Осмолівська, 2019, с.15).

Хоча в світовій науковій літературі немає чіткого визначення терміну "інклюзивна література" (inclusive literature), його використовують вчені для опису осіб з інвалідністю, осіб з особливостями розвитку та питань особистого різноманіття, представлених у літературних творах (Осмолівська, 2019, с.16).

Основний обсяг дослідницької роботи в галузі інклюзивної літератури у контексті комплексного видавничого напрямку та використання інклюзивної літератури для популяризації інклюзивних принципів рівності та толерантності в суспільстві, переважно належить закордонним вченим, таким як С. Ендрюс, Е. Вуперер, М. Прейтер та інші.

До 2019 року серед українських дослідників не проводилося системного дослідження про інклюзивну літературу. Проте, у період з 2019 по 2020 роки були виконані дослідження, які в різній мірі охоплюють тему інклюзії у літературі та видавництві.

Наприклад, у колективній монографії "Видавнича діяльність в умовах розвитку новітніх технологій: вивчення запитів фахівців", під загальною редакцією Горбенко Г.В., кандидата педагогічних наук, доцента Інституту журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка, був виділений окремий розділ, присвячений виданню інклюзивної літератури як інноваційного напрямку у розвитку видавничої сфери України.

У 2020 році були опубліковані підручник "Література та інклюзія", підготовлений О. Деркачовою та С. Ушневич, а також стаття "Інклюзивна література як інноваційний маркетинговий ресурс видавничої діяльності" (автори: В. Шпак, О. Осмолівська, Л. Масімова, Н. Романюк).

Крім того, в Україні, дефініції «інвалід», «людина з обмеженими можливостями», «людина з особливими потребами» визнані дискримінаційними.

Таким чином, *головні фактори, які сприяли зародженню інклюзивної літератури*, включають:

- Світові тенденції активного розвитку інклюзії, зокрема в сфері видавництва.
- Впровадження принципів інклюзивної освіти в українських навчальних закладах.
- Зростання інклюзивних літературних проєктів.
- Різноманітні прояви дискримінації, булінгу і недружелюбного ставлення до осіб з інвалідністю та особливостями розвитку призвели

до потреби провести широкомасштабну культурно-просвітницьку роботу і систематизувати знання та досвід на тему інклюзії.

Булінг, або цькування, - це дії або бездіяльність учасників освітнього процесу, що включають в себе психологічне, фізичне, економічне, сексуальне насильство, включаючи використання електронних комунікаційних засобів, які спрямовані на малолітню або неповнолітню особу, і які можуть завдати шкоди її психічному чи фізичному здоров'ю (Будяк, 2010).

Розвиток інклюзивної літератури в видавництві передбачає наступні особливості:

- «Використання інноваційного підходу при формуванні редакційної політики та розширенні видавничого портфелю з урахуванням акценту на інклюзивну тематику, засади правової рівності та поваги до особистої різноманітності.
- Інноваційний видавничий матеріал вимагає нових підходів у поліграфічному відтворенні та форматуванні. Важливо враховувати, що читачі сприймають текст через сенсорні відчуття, тому різні методи відтворення тексту, такі як шрифт Брайля та піктограми, а також різні формати, наприклад, "мовчазні книжки" і DAISY, стають важливими.
- Випуск інклюзивної видавничої продукції передбачає необхідність створення цільової аудиторії та розвитку культури споживання таких видань. Ця умова особливо акцентує роль суб'єктів видавничої справи у проведенні просвітницької діяльності» (Осмолівська, 2019, с.20).

У контексті зобов'язань України, взятих на себе при ратифікації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та в контексті впровадження інклюзивної освіти в Україні, ця аспект підкреслює спорідненість видавництва та видавничих організацій із просвітницькими центрами.

У цьому контексті видання інклюзивної літератури є відмінною та складною справою. Без належної просвітницької роботи та розвитку сучасної читацької культури, видача інклюзивних видань вимагає нових стратегій та підходів.

Визначною подією в світі літератури можна вважати ознайомлення українського читача з книжками українських видавців, як "Видавничий центр «12» (зокрема «Тридцять перший меридіан» Євгенія Пірог, «Сонце в озері твоєму» Олена Осмолівська, «Пригоди Даші й Тіні» Вікторія Надикто, «Квітти» Олена Осмолівська, Христина Маканик), "Видавництво Старого Лева" (зокрема «Шапочка і Кит» Катерина Бабкіна, «Сто сорок децибелів тиші» Андрій Бачинський, «Метелики в крижаних панцирах» Оксана Радущинська, «Марта з вулиці Святого Миколая» Дзвінка Матіяш), "Віват" («Рікі та дороги» Марк Лівін), "ДивоГра" (зокрема "Зоопарк", "Марійка захворіла" Валерія Кисельова-Саврасова), "Gwara Media" ("Українські Менестрелі"), "Теза" ("Нічийні" Тетяна Руденко), "Час майстрів" ("Комп і компанія" Ганна Коршунова), "Видавництво" ("Майя та 11 мами" Лариса Денисенко), "Абабагаламага" ("Магда і вітер" Ірина Мориквас), "Класика" Стефана Недериці ("Будиночок з води" Катерина Єгорушкіна), "Саміт-книга" ("Дві бабуськи в незвичайній школі, або скарб у візку").

В міжнародному видавничій справі інклюзивна література (включаючи різноманітність) стала важливим трендом і предметом дослідження протягом багатьох десятиліть. Розширення інклюзивної літератури та високий рівень досліджень обумовлені рівнем розвитку суспільства.

Інклюзивна література вивчається не лише вченими, але й активно обговорюється в професійних групах видавців, педагогів і бібліотекарів.

Кіт Л'юс висловлює думку, що всі учні повинні бачити себе у книгах, які вони читають вдома і використовують у школі. Представлення різноманітності повинно включати людей з інвалідністю. Якісна література, що зображує дітей з інвалідністю, може сприяти створенню позитивного образу і вплинути на їхнє розвиток.

Зрозуміння того, що діти з різними можливостями мають багато спільних рис, є важливим аспектом інклюзивної літератури. Щоб зробити інклюзивну літературу привабливою та цікавою, потрібно уникати формалізму, стереотипів та утворення штампів і кліше.

Суспільство, щоб донести інформацію про те, що люди з інвалідністю є невід'ємною частиною суспільства, має шукати незвичайні та цікаві історії, в яких персонажі з інвалідністю є захоплюючими, частиною кола кохання і реального життя, подібними до їхніх однолітків без інвалідності.

Однак важливо пам'ятати, що інклюзивність не повинна бути єдиною причиною створення книги. Інклюзивна література спрямована, перш за все, на відображення особистості, а не інвалідності.

Ця література може допомогти учням стати більш толерантними до індивідуальних особливостей, особливо в інклюзивних класах. Вона може зменшити відчуття самотності та ізоляції серед учнів з інвалідністю. Інклюзивна література є доступним, захоплюючим та ефективним інструментом спілкування з дітьми з інвалідністю і може допомогти їм розповісти свої історії та поділитися досвідом того, як вони справляються у своєму повсякденному житті.

Діти з різними освітніми труднощами та особливими потребами та інші діти мають багато спільних характеристик. Отже, розвиток інклюзивної літератури не покладається лише на авторів та видавців, а також на вчителів та бібліотекарів.

Важливо не лише рекомендувати цікаві інклюзивні книжки дітям, але й спільно обговорювати їхні зміст та відповідати на їхні запитання, щоб не залишити дитину самотньою з невирішеними питаннями.

Глобальний виклик, пов'язаний з обмеженнями через пандемію Covid-19, наголосив на ізолюваності та недоступності багатьох соціальних механізмів для всього населення. Вимушена самоізоляція принесла новий погляд на проблеми інклюзії та доступності. Відчуття ізоляції та обмеженості, яке викликала пандемія, дозволило багатьом переоцінити проблеми, з якими стикаються люди з інвалідністю протягом всього життя.

Інклюзивна література більше не обмежується конкретним жанром і не є літературним гетто для представників "іншості". Вона визнана як ефективний інструмент для створення інклюзивного суспільства, яке поважає та втілює права людини.

Інклюзивна література має свої особливості, які віддзеркалюють відношення суспільства до різних культурних та демократичних аспектів розвитку. Існують певні причини відсторонення суспільства від видань інклюзивної тематики, такі як:

- «інклюзивна література віддзеркалює рівень культурного і демократичного розвитку суспільства;
- наявність стереотипів, табу, вплив релігійних догм і концепцій та інших чинників у впровадженні інклюзивної літератури;
- рівень успішності інклюзивних видань прямо пов'язаний із ставленням суспільства до прав людини та різноманітності;
- історико-культурні особливості розвитку суспільства не сприяли поширенню інклюзивних видань і визнанню їх як повноцінного видавничого напрямку;
- традиційний негативний ставлення до інклюзії проявлявся у стереотипах та упередженнях до людей з інвалідністю та різноманітності;
- реалізація інклюзивних видань часто стикалася з труднощами через їх сприйняття як сумних та вузькоспецифічних, а також некомерційних матеріалів;
- брак системної інформаційної та просвітницької підтримки унеможлилював повноцінний розвиток інклюзивного видавничого напрямку» (Осмоловська, 2019, с.5).

Основна *«мета інклюзивної літератури, як просвітницького напрямку, - залучити різні групи населення, включаючи людей з інвалідністю, до загального культурного середовища через привабливі книжкові пропозиції у доступних форматах. Проте небагато вітчизняних видань, де головні герої - люди з інвалідністю, ще завжди важко сприймаються суспільством»* - зазначає О.Осмоловська (Осмоловська, 2019, с..17).

Широкий загаль читачів часто уникає інклюзивну літературу через асоціацію із співчуттям та героями, які переживають трагедії, тобто з сумом і стражданням. Ця тенденція особливо помітна у дитячій літературі, де батьки стараються

захистити своїх дітей від зайвих негараздів і турбот. Розв'язання цієї проблеми досить просте - змінити акценти, перейти від трагедії до захопливої історії. Усі, особливо діти, обожають цікаві пригоди, і саме через такі історії можна легше передати ідею, що всі люди різні. Люди з особливими потребами потребують спершу прийняття та розуміння, а вже потім допомоги.

Художня література відіграє важливу роль у розумовому вихованні дітей, суттєво впливаючи на розвиток їхньої мови, формування вольових якостей, уяви, мислення, пам'яті та зв'язного мовлення. Під час читання або розповіді діти навчаються висловлюватися лаконічно і точно; декламуючи вірші, розвивають ритмічну мову та емоційну виразність. Народні казки відкривають перед ними легкість та виразність мови, багатство гумору та образні вираження.

К. Д. Ушинський вніс значний внесок у методику організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей, розглядаючи художні твори як вікно у світ народу. Він застерігав, що діти мають обмежений життєвий досвід, і їх сприйняття художніх оповідань є специфічним. Таким чином, «важливо навчити дитину сприймати твір в єдності форми і змісту, обговорюючи всі сюжетні моменти» - вважав педагог-класик (Ушинський)..

Художня література грає ключову роль у формуванні характеру та світогляду дитини. Вона допомагає формувати моральні риси майбутнього громадянина, робить дитину учасником подій і співчутливою особою.

Питання виховання за допомогою літератури розглядали також відомі методисти, які вказували на важливість художньої літератури для дітей з особливими освітніми потребами.

Ігрова діяльність вважається ефективним засобом підвищення якості сприймання художніх творів дітьми з особливими освітніми потребами. Дидактичні ігри в процесі занять сприяють засвоєнню навчального матеріалу та загальному розвитку особистості.

Художня література, як мистецтво слова, впливає на духовний світ дітей, вражаючи різні аспекти виховного процесу. Слухання творів забезпечує виховання

культури людських взаємин, що є особливо важливим для дітей з особливими освітніми потребами.

Ігрова діяльність, включаючи дидактичні ігри, створює цікавий та творчий настрій на заняттях, полегшуючи засвоєння нового матеріалу та сприяючи розвитку різних розумових процесів у дітей.

Отже, систематичне використання матеріалу про культуру людських взаємин у корекційно-розвитковому процесі сприяє формуванню у дітей з особливими освітніми потребами стійких інтересів до художньої літератури та рідної культури. Це також сприяє загальному розвитку та корекції особистісних якостей дітей і оптимізує їхні взаємини з оточуючими.

Згідно з Концепцією Нової української школи, соціальна та громадянська компетентність є однією з 10 ключових компетентностей нової школи. Це включає в себе «усі форми поведінки, які необхідні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі. Уміння працювати з іншими для досягнення результату, попереджати та вирішувати конфлікти, досягати компромісів. Повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття» (Концепція Нової української школи). Іншими словами, навчання знаходження компромісів з іншими людьми, повага їхніх прав та індивідуальної різноманітності є однією з основ Нової української школи. Однак для досягнення цієї мети необхідно розробити ефективні методи. Література про "інакших", яка висвітлює повагу до особистої різноманітності та розуміння інвалідності, іншими словами, інклюзивна література, може стати чудовим інструментом для просвітницької діяльності в освітньому середовищі.

Використання інклюзивної літератури в початкових класах сприяє формуванню принципів толерантності. Початок розмови з дітьми на теми інвалідності та різноманітності на ранніх стадіях розвитку збільшує ймовірність запобігання булінгу та проявів агресії. Говорити з дітьми про важливі соціальні питання краще за допомогою цікавих літературних образів та сюжетів.

Отже, провідна ідея та ціль інклюзивної літератури полягає в залученні до толерантного ставлення, до різних людей та розуміння дієвих методів надання

підтримки. Переорієнтування уваги від "жалю" до "прийняття" та "розуміння" визначає пріоритети інклюзивної літератури. Коли діти, ростучи, бачать, що історії про подібних до них людей є доступними та захоплюючими, це допомагає їм відчувати себе більш прийнятими та менш самотніми.

1.2. Характеристика змісту інклюзивних творів для вивчення в Новій українській школі.

У цьому розділі ми розглянемо два важливих завдання:

- охарактеризуємо зміст та значення проаналізованих нами інклюзивних творів з точки зору їх значення та ідейно-сюжетної лінії;
- виокремимо та здійсимо короткий аналіз змісту інклюзивних оповідань для вивчення молодшими школярами в Новій українській школі.

Щодо першого завдання, варто зазначити, що сучасне суспільство України формує своє розуміння та ставлення до інклюзії. Інклюзивна література є інструментом, який допомагає нам розглядати особистості як такі, а не зважаючи на їхні фізичні обмеження, особливості розвитку чи освітні потреби. Ми прагнемо побудувати суспільство з рівними можливостями для всіх громадян, і інклюзивна література сприяє досягненню цієї мети. Автори творів, про які йтиме мова в п.1.2., змогли передати нам їхні проблеми, думки, переживання, настрої та прагнення.

Кожна історія є реалістичною і дозволяє читачам краще зрозуміти героїв, їхні переживання та труднощі. Ці оповідання відкривають перед нами те, наскільки кожна людина є вразливою, але має право на повноцінне та гідне життя, при цьому не піддаючися дискримінації.

Ці оповідання є особливими, оскільки вони виконують функцію профілактики байдужості, безчуттєвості та жорстокості. Вони сприяють розвитку

моральних якостей та сприйнятливою ставлення до людей з обмеженнями. Герої цих оповідань - сильні та вольові особистості, які не просто пристосовуються до умов життя, але й створюють своє життя, незалежно від обставин. Вони стають прикладом для інших, навчаючи нас позитивному ставленню до всіх, незалежно від будь-яких обмежень.

Зміст оповідань висвітлює різні аспекти сучасного суспільства, які раніше залишалися поза увагою. Ця збірка допомагає відкривати очі на проблеми інших людей і сприяє створенню суспільства, в якому кожному громадянину жити комфортно.

На думку Н.Вернигори: «книга, так само, як і попередня, розглядає складні теми сучасного українського суспільства, які залишаються актуальними. Оповідання в цій збірці стосуються різних аспектів життя, таких як інвалідність, аутизм, спектр аутизму, війна та психічне здоров'я» (Вернигора Н, 2013).

До цієї категорії видань можна віднести літературні твори, де головні або важливі сюжетні лінії розкривають історії осіб з інвалідністю, важкими або рідкісними захворюваннями, фізичними або розумовими порушеннями. Проте у цих виданнях основний акцент робиться не на самій інвалідності чи хворобі, а, передусім, на особистій історії та житті людини. Наведемо приклади видань та коротку характеристику окремих інклюзивних творів.

«Тридцять перший меридіан» (автор Євгенія Пірог, видавництво «Видавничий центр «12», 2019 рік).

Ця пригодницька історія для підлітків розповідає про Петрика, юнака із невеликого українського села Семенівка, який, незважаючи на важку інвалідність, живе життя з великою страстю. Навіть той факт, що йому доводиться користуватися інвалідним візком, не заважає йому мріяти та подорожувати. Сторінки цієї книги перенесуть читачів у глибини археологічних розкопок Трипілля, піднесуть їх до вершини піраміди Сонця, і впровадять у цікаві зустрічі з смішним науковим дослідником Гербарієм і французькою професоркою, яка вивчає Мексику. Ця історія має реального героя - Дмитрика Ружеви́ча, юнака із невеликого села на Донеччині, який, незважаючи на свою інвалідність, став

рекордсменом України, стаючи наймолодшим директором приватної бібліотеки. Він також подорожує різними містами та країнами.

«Сім дорослих днів» (автор Євгенія Пірог, видавництво «Видавничий центр «12», 2019 рік).

Ця книга є продовженням пригодницької історії «Тридцять перший меридіан» про Петрика, але може існувати як самостійна цілісна оповідь. У ній розповідається про подорожі повітрям і морем, відвідування островів та джунглів, розкриття таємниць. Нові місця, нові друзі, захоплення та невичерпне бажання вивчати та діяти - ось, що характеризує цю історію. Молодь не знає обмежень, а мрії - не мають меж. Тому звичайний хлопець із України навчається невпинно та рішуче рухається вперед втіленням своїх власних бажань у чужій екзотичній країні, оточений незнайомими людьми, всі ці враження переживаючи в інвалідному візку.

«Сонце в озері твоєму» (автор Олена Осмолівська, лялькові ілюстрації Ольги Бутковської, видавництво «Видавничий центр «12», 2020 рік).

Ця книга призначена для того, щоб навчити дітей приймати різноманітність і розуміти, що у кожної людини є свої особливості. Крім того, вона ілюстрована унікальними авторськими ляльками, що занурюють читачів у казковий світ пригод. Основні персонажі - Аїда, дівчинка з синдромом Дауна, та Анатолій, хлопчик з аутизмом, діляться своїми мріями і враженнями з читачами. Казкова родина, яка існує у уяві головних героїв, стає їхнім опорою в складних життєвих ситуаціях.

«Шапочка і кит» (автор Катерина Бабкіна, «Видавництво Старого Лева», 2015 рік).

Ця казкова історія вчить молодих читачів тому, що є люди, які стикаються зі складними хворобами, але не припиняють жити активно та насичено. Іноді це їхні улюблені заняття, друзі та захоплення допомагають їм подолати хворобу швидше. Після хіміотерапії в хлопчика випало волосся, і він вирішив не ховати свою голову під шапкою. Через це його називали "Шапочка". Хлопчикові довелося обмежити свої звичайні радощі, такі як їжа цукерок та катання на лонгборді, але він не засмучувався. У нього був друг по імені Кит, який час від часу з'являвся над містом.

«Дві бабуськи у незвичайній школі або скарб у візку» (автор Лариса Ніцой, видавництво «Саміт-книга», 2016 рік).

Головні герої цієї підліткової повісті вирушають у пошуках скарбу, а в цій пригоді їм допомагають кумедні бабусі. У їхній дружній компанії також є одноліток, який користується кріслом-коляскою. Проте захоплива історія швидко забуває про цю особливість та надає всім героям однакові можливості. Авторка з легкістю та гумором розкриває тему інвалідності. Ця повість є смішною та містить багато комічних сцен, і вона привертає увагу як дітей, так і їхніх батьків.

«Рікі та дороги» (автор Марк Лівін, видавництво «Віват», 2017 рік).

Ця книга включена до каталогу Міжнародної ради з питань дитячої та юнацької літератури (IBBY). Чотирнадцятирічний Матвій, юнак із синдромом Аспергера, вирішує втекти до лісу, з метою покликати себе до обізнаності. Прагнучи легше зрозуміти себе, він ділиться своїми внутрішніми переживаннями та думками.

Хлопець розповідає про свої почуття, розламану сім'ю, та розбите, наче скло, середовище. Він також розповідає про свого неймовірного друга - руду собаку з чорною лапкою, яка приносить безліч історій та має особливий гумор. Ця важлива та необхідна книга розповідає про те, як важливо приймати різницю між людьми та про значення любові. Читачі матимуть можливість заглянути в незвичайний світ, де живуть різноманітні люди, та зрозуміти щось важливе про цих людей та про себе.

«Метелики в крижаних панцирах» (автор Оксана Радущинська, «Видавництво Старого Лева», 2015 рік).

Ця історія розповідає про нескінченні можливості людської душі та потужну силу кохання. Тринадцятилітня Ярина стає сиротою та опиняється в інвалідному візку після ДТП. Дівчинку опікує її дядько та тітка, які втратили свого сина в тій жахливій аварії. Разом ця родина навчається спільному життю. Ярина вперше влюбляється. Обраний її серцем - чемпіон України у спортивних та бальних танцях. Ради своєї любові і, врешті-решт, ради самої себе, дівчинка вирішує навчитися

танцювати на візку. Справжнє кохання не має меж, і сила людського духу може створити дива.

Серед книжок цієї групи можна віднести видання художньої літератури, які розкривають Концепцію різноманітності, що включає у себе розгляд питань, пов'язаних з гендерною, національною, расовою, особистісною тощо ідентичністю. Вона передбачає прийняття та повагу до кожної особистості, розуміння унікальності кожної людини і визнання її права на виявлення своїх індивідуальних особливостей. Це можуть бути аспекти, такі як раса, етнічна приналежність, стать, сексуальна орієнтація, соціально-економічний статус, вік, фізичні можливості, релігійні переконання, політичні переконання або інші ідеології.

Концепція різноманітності підкреслює важливість розуміння один одного та виходу за межі просто толерантності, сприяючи прийняттю та уважному ставленню до всіх аспектів різноманітності, які існують в кожній людині. Приклад видань:

«Майя та її мами» (автор Лариса Денисенко, видавництво «Видавництво», 2017 рік).

Ця книга розповідає про важливість сімейного тепла і поваги до унікальності кожної родини. Вона складається з 17 життєвих історій, що відображають життя в одному шкільному класі, де найменші учні мають різні сімейні ситуації. Для дівчинки Майї, яка виховується двома мамами, а її татко є секретним донором, кожен однокласник має свою власну особливу родину. Деяких дітей в дочерили, інших виховують мами та бабусі. Незалежно від того, яка їхня сімейна ситуація, всі ці діти вчаться разом, навчаються пліч-о-пліч, і головне для них - це знайти любов і безпеку в сім'ї, незалежно від того, скільки людей у ній бере участь.

«До сивих гір» (автор Оксана Сайко, видавництво Літературна агенція «Піраміда», 2015 рік).

Драматична історія 15-річної дівчинки Яськи, напівсироти, яку у селі, де вона живе, чи не усі вважають несповна розуму. Вона часто зазнає насмішок і знущань від дітей і своїх однолітків, байдужості й навіть жорстокості - з боку дорослих. Аби захиститися, дівчинка часто тікає від несправедливості у свій вигаданий світ. Ця

історія про сліпоту духовну, про самотність людини, яка не така, як усі, яка часто приречена на нерозуміння через її глибокий, непростий внутрішній світ і переживання. Книга закликає до доброти, до мудрості серця.

«*Непомітні*» (автор Іван Байдак, видавництво «Віват», 2021 рік).

Ця книга відкриває важливу дискусію про інакшість. Вона розповідає про те, як суспільство не завжди вміє приймати інших, а навіть іноді зіткнувається з власними комплексами. Герої цієї книги, які мають вітиліго, синдром Туретта, алопецію, гемангіому, діляться з читачами своєю унікальністю та відмінністю. Їхні історії свідчать про те, що найважливіше - це навчитися приймати і любити себе, незважаючи на стереотипи та впердження інших. Ця книга - відверта сповідь про щоденну боротьбу тих, хто потребує підтримки та прийняття. Вона передає правдивість і щирість голосу тих, хто зазвичай намагається залишитися непомітним.

«*Лепрекони*» (автор Валентина Захабура Видавництво Старого Лева», 2019 рік).

Ця історія не стосується міфічних ірландських персонажів. Вона розповідає про жвавих українських підлітків, які взувають зелені черевики і вирушають до гімназії.

Щодо другого завдання нашого параграфу, ми виокремили та здійснили короткий аналіз змісту інклюзивних оповідань для вивчення молодшими школярами в Новій українській школі.

Перше оповідання у збірці, "Магія слабкості" від Олександра Козинця та Анджея Вана, розповідає про хлопця з рідкісною хворобою "*Фарбі*", який має незвичайну уяву. Автори вдало відтворили всі його відчуття та переживання, надаючи читачам можливість краще зрозуміти проблеми, з якими стикаються люди з особливими освітніми потребами.

Третє оповідання висвітлює одну з актуальних тем - війну. Це розповідь про трагічну долю головного героя, який повернувся з війни, але загинув в автокатастрофі. Його дружина, не зважаючи на усі труднощі, продовжує кохати його, навіть після його смерті.

Далі ми бачимо твір *"Бачити серцем"* від Наталі Чайковської, який розглядає тему незрячих людей та їх бажання бути щасливими. Оповідання Людмили Снітко *"Не бійся, я завжди буду поруч"* розповідає про дітей з аутизмом та наголошує на важливості підтримки.

Автор Дмитро Швидюк у своєму оповіданні *"Культ Карго"* розглядає тему втрати близької людини. Андрій Цінцирук пише про дівчинку з ДЦП, яка має особливість бачити світ завдяки книжкам та яблуноці, яку вона виростила.

Загалом, оповідання висвітлюють різноманітні проблеми, з якими стикаються люди, та підкреслює важливість розуміння та прийняття їхньої індивідуальності. У 2020 році вийшла наступна збірка, яка також дотикає актуальних тем сучасного суспільства і акцентує увагу на пошуку місця для осіб із особливими освітніми потребами у житті та професії.

Тетяна Венцик, у своїй розповіді *"Суперзірка,"* розповідає про хлопця з незламним характером, який, опинившись у кріслі колісному, не втратив свого оптимізму. Психолог, до якого він звернувся, помічає, що його життя стало світліше. Люди, які пережили важкі випробування, можуть давати нам важливі уроки. Головне - випромінювати світло і позитив.

У оповіданні *"Так сказала мені дівчинка ангел,"* Райан Флейм розповідає про інший погляд на життя, який герой знайшов у писанні. Писання стало для нього джерелом радості і терапії, навіть попри втрати і розчарування.

Юлія Івушкіна, у своєму оповіданні *"На своєму місці,"* розповідає про дівчину з порушеннями ніг, яка не зберігла свою доброту та чуйність, навіть попри образи, що супроводжували її з дитинства. У дорослому житті вона стала лікарем і приносить радість та впевненість у житті іншим.

У цих оповіданнях наголошується потреба змінювати ставлення до людей у суспільстві, незалежно від їхніх особливостей. Кожна людина має право на повноцінне, комфортне життя і толерантне ставлення до себе.

Твір Валентини Литвиненко *"Заслужити свою долю"* розповідає про трагічну історію кохання, яка почалася з горя, але завершилася щастям головного героя, коли він зрозумів, що кохана носить їхнє спільне дитя.

В оповіданні Тетяни Овдійчук *"Подорож блакитної Кицьки,"* акцентується на несприйнятті суспільством людей, які відрізняються. Головні герої, брат і сестра альбіноси, подолали труднощі і стали прикладом для інших у формуванні позитивного ставлення до себе.

В оповіданні Володимира Святненка *"Дарунок долі,"* головний герой розвиває свій дар сприймати глибину речей та сутність, завдяки підтримці своєї дружини із здібності пережити втрати та знову полюбити життя.

В оповіданні Валентини Семеняк *"Незовибатько-Дубогрій,"* розповідається про хлопця, який, завдяки своїй вірі та відвага, захищає інших і має другий шанс бути щасливим.

Микола Тихий у своєму творі *"Різдвяне диво для маленького Грицька"* підкреслює важливість подарунка душі та уваги іншим, особливо тим, хто відчувається самотнім.

У оповіданні Анастасії Якименко *"Я більше не гратиму Шопена,"* головний герой, музикант, не боїться бути іншим і вірить у свої ідеали, спонукаючи інших дивитися на світ по-іншому та формувати толерантне ставлення до оточуючих.

«Зайчик-нестрибайчик та його смілива мама», (буковинська авторка Оксана Драчковська, Видавництво «21», «Чорні вівці». 2019 рік).

Ця сучасна казка розповідає про життя зайчиків. Серед їхніх малят є одне звірятко, яке користується візочком. Його мама робить все можливе, щоб забезпечити йому комфорт у світі: вигадує цікаві ігри, захищає його від образ та намагається прокласти шлях до школи через річку. Оксана Драчковська молодша ілюструє цю казку стильними та цікавими малюнками.

Дослідження підручників та хрестоматій сучасної української дитячої літератури для читання в 1-4 класах показує, що хоча вони містять твори сучасних українських письменників, які розглядають соціальні теми, лише деякі з них стосуються інклюзивної тематики.

Хрестоматії від "Оріон" та "Старий Лев" містять твори, які розкривають теми дружби, добра та зла, відповідальності за вчинки та інші важливі соціальні аспекти. Однак, на жаль, лише кілька з них стосуються інклюзивної тематики.

Отже, ці оповідання та загалом твори наповнені глибокими емоціями і мають повчальний сюжет. Вони показують, що ставлення до людей повинно змінюватися. Кожна людина має право на повноцінне, комфортне життя і толерантне ставлення до себе. Ця література є необхідною в сучасній освіті та суспільстві, оскільки вона розкриває важливі цінності, такі як доброта, чуйність та толерантність, і формує в дітях внутрішню силу і бажання допомагати іншим. Загальне висновок з аналізу підручників та хрестоматій свідчить про необхідність подальшого розвитку та впровадження інклюзивних матеріалів у навчальний процес для підтримки інклюзивної освіти в українських школах.

1.3. Значення інклюзивної літератури у формуванні особистості молодшого школяра.

Оповідання про інклюзію завжди мали велике значення в житті людей і завжди були джерелом навчання та розвитку. Це потужний інструмент виховання, навчання та розвитку. Вони передають мудрість в доступній та зрозумілій формі, навчають дітей думати, шукати рішення проблем, розвивають толерантність та повагу до всіх.

За словами О.Войтенко: «оповідання допомагають дітям задуматися про свою поведінку та навчають визначати правильність вчинків через власне розуміння та порівняння зі сюжетами оповідань подібного характеру» (Войтенко, 2009).

Завданням сучасного вчителя є формування і виховання гармонійної та всебічно розвиненої особистості в дітях, вкладаючи в них цінності. Збірка стає унікальним інструментом для сприйняття та розуміння інших. Оповідання цієї збірки формують позитивне ставлення до людей з особливими освітніми потребами як у дітей, так і в дорослих. Кожне оповідання є унікальним і відображає різноманітні аспекти життя та можливостей людей. Кожне з них несе індивідуальну правду, і кожна людина може знайти в них щось цінне та навчаюче. Ця інклюзивна

література впливає на світосприйняття та надає теми для роздумів, створюючи особливу атмосферу, яка спонукає до переживань.

На думку О.Деркавчова: «оповідання допомагають дітям розуміти, що в людей існують різні обмеження, але це не заважає їм бути повноцінними членами суспільства. Вони сприяють формуванню толерантного та відповідального ставлення до інших людей і допомагають створити більш гуманне та дбайливе суспільство, де кожна людина має право на щасливе життя» (Деркачова, 2020)..

Ці оповідання несуть не лише сюжет твору, але й його глибший зміст. Вони не є просто розповідями про "інвалідів", це історії різних особистостей. У кожному оповіданні акцент робиться на історії сильної особистості, а не на "інваліді".

Однак усі ці герої об'єднані своєю любов'ю до життя, щирістю і, іноді, складними, але насиченими та захопливими життєвими історіями. Акцент у цих казках не ставиться на потребі "жалкувати" цих людей, але на потребі приймати і розуміти їх. Це одне з головних завдань цих оповідань - надихати нас на нові думки та почуття, розширювати наше розуміння різних життєвих ситуацій. Тема інклюзії є надзвичайно складною та актуальною і вимагає нашого розуміння.

Питання виховання толерантності є важливим завданням, яке стосується як батьків, так і вчителів, а також суспільства в цілому. «У процесі навчання моральних цінностей діти вчать доброти, милосердю, добродійності, відповідальності, співчуття та турботливості. Розвиток моральних якостей людини пов'язаний з її духовністю і виражається через духовні потреби, цінності (інтелектуальні, моральні, естетичні), емоційну культуру, моральні та естетичні ідеали, світогляд і творчу здатність» - наголошує Прокопова О. (Прокопова, 2006).

В процесі досягнення цієї мети передбачається реалізація таких завдань:

- «створення сприятливих морально-етичних умов для саморозвитку дітей;
- ознайомлення дітей з особливими освітніми потребами та підвищення толерантності;
- формування свідомої та відповідальної особистості дитини на основі духовних, моральних та культурних цінностей через оповідання про інклюзію;

- збагачення словника дітей термінами, пов'язаними з особливими освітніми потребами;
- залучення дітей до активної діяльності на основі духовних та моральних цінностей
- забезпечення взаємозв'язку між сім'єю та навчальним закладом у духовно-моральному вихованні дітей» - зазначає О.Прокопова (Прокопова, 2006)..

Тому інклюзивні оповідання необхідні для того, щоб вчити дітей любити, поважати, співчувати та висловлювати ці почуття. Це так само важливо, як вчення грамоти, письма і рахунку.

Казки є короткими, і це дає можливість прочитати одну казку і подумати над нею. Кожна казка особлива і викликає роздуми та почуття, які людина має відчувати. У цих оповіданнях у центрі подій не просто людина з обмеженими можливостями, але розкривається її внутрішній світ, прагнення та дії, перш за все як особистості.

Оповідання мають великий виховний потенціал, оскільки вони навчають нас мріяти, радіти життю та бути сильними незважаючи на все. Вони допомагають учням розуміти, що не варто пригнічувати себе через маленькі труднощі, але потрібно знаходити привід радіти та жити далі.

Важливо бачити в першу чергу людину, а не її обмеження чи відмінності. Діти спостерігають за цим, але вони не завжди мають негативне ставлення, але зацікавленість. Реакцію дорослих можна використовувати для перебільшення страху, негативу та осуду. Вони повинні навчитися підтримувати, а не жаліти.

Жити з відмінностями складно. Багато речей, на які ми навіть не звертаємо уваги, для таких людей є складними. Проте ми повинні відрізнити жалість від підтримки. Жалість робить людину маленькою та беззахисною в наших очах і в очах інших. Підтримка - це розмова на рівних. Багато речей, які можуть нас турбувати або лякати в таких людей, потребує більшого розуміння, щоб допомогти їм в житті.

Усі люди є частиною суспільства, а не об'єктом благодійності. Ми повинні вчити дітей змалку тому, що не повинно бути жодних бар'єрів для їх інтеграції в суспільство. Бар'єри породжують дискримінацію і принижують гідність людини.

На основі інклюзивних оповідань ми повинні виховувати в дітях сприйняття всіх людей як рівних, хоча вони різні. У кожної людини є свої таланти та сила. І наше ставлення та сприйняття впливає на них і на нас оточуючих. Метою інклюзивної літератури є вчити дітей толерантності, терпимості, розуміння та дружнього ставлення. Усі люди мають право брати участь у звичайних справах суспільства, працювати, навчатися, голосувати на виборах та інше. І такі люди потребують нашої підтримки, але не жалю та пощади.

Тільки тоді, коли ми припинимо страх перед іншими людьми з обмеженими можливостями і почнемо їх сприймати незалежно від індивідуальних різниць, ці люди зможуть почувати себе повноцінними членами суспільства. Інклюзивна література конкретними прикладами показує, що людина з різними особливостями чи фізичними вадами не відрізняється від інших у психологічному плані. Це сприяє розвитку у дітей чутливості і пояснює їм різницю серед людей. Важливо бачити в кожній людині саме людину і її внутрішній світ, а не її особливості та відмінності.

Необхідно більше інклюзивної літератури і спілкування з дітьми на тему інклюзії, щоб діти навчилися спілкуватися та дбати про людей з відмінностями. Така література може використовуватися як запобіжний метод, щоб уникнути небажаних поведінкових відхилень, навчити дітей новим навичкам, слів, які вони повинні вживати, і дій, які вони повинні вчинити, щоб допомогти соціальній адаптації інклюзивних людей.

На думку Л.Фесюкової: «ця література допомагає готувати покоління до адаптації до нових умов, розвиває у них навички самостійного вибору, ініціативи та морального виховання. Значна роль у цьому належить вчителю, який працює поруч з учнями, оскільки майбутнє суспільства залежить від цінностей, які вкладаються в душу молодого покоління» (Фесюкова, 2004).

Читаючи інклюзивну літературу, діти виявляють інтерес до свого внутрішнього світу, починають розуміти моральні поняття та проблеми. Це підвищує їх самосвідомість, зміцнює самооцінку і сприяє формуванню моральних поглядів і розумінню значення різниці між людьми. Усі мають свої інтереси,

здібності та таланти, які можна поділитися з іншими, і потрібно створити умови для того, щоб ці люди відчули себе повноправними членами суспільства.

На шляху життя ми зустрічаємо різних людей. Деякі мають фізичну силу, але слабку духовну. Інші можуть мати фізичні обмеження, але багатий внутрішній світ і сильний дух. Важливо навчитися допомагати таким людям у труднощах, оскільки вони також мають бажання навчатися, насолоджуватися спілкуванням з друзями і природою.

Ми повинні виховувати толерантність у собі та в дітях, оскільки це важливе завдання сучасного суспільства. Наше майбутнє залежить від нашої здатності розуміти інших людей і вести себе адекватно. Інклюзивна література може допомогти нам досягти цієї мети, допомагаючи кожному знайти щось цікаве та корисне для себе і встановлювати толерантні відносини.

У вас надійна основа для створення такого суспільства, і це може початися ще з дитинства. Тому головним завданням школи є програми виховання, спрямовані на формування доброзичливого ставлення до людей. Вчитель має донести це до дітей через інклюзивну літературу, виховуючи їх з любов'ю, в ім'я любові, з добротою та милосердям, сприяючи розвитку у них толерантності, терпимості та розуміння.

Виховання цих якостей у дітей, вказував В.Сухомлинский: «це шлях до гуманізації суспільства і розвитку партнерства та співпраці. Вчителі повинні використовувати різну літературу, щоб вчити жити в атмосфері взаємоповаги, взаєморозуміння та співчуття. Вчитель має передати дітям, як спостерігати життя, помічати доброту, жертівність, мужність та боротьбу з безсердечністю та жорстокістю через приклад героїв інклюзивних оповідань. Таким чином, у дітей формується толерантність, терпіння та поблажливість до відмінностей, доброзичливість та спроможність співпереживати» (Сухомлинський, 1977)..

Вчителі повинні передавати ці цінності до дітей, навчати їх не давати волі своїм емоціям і розвивати їх якості, творче мислення та моральність через літературу. Література є духовним полем, де засіваються насіння доброзичливого

ставлення до інших та любові до ближнього. Виховання цих якостей сприяє формуванню особистості.

Література розширює світогляд дитини і створює духовно-емоційне середовище, в якому поєднуються естетичні та моральні переживання, що сприяє розвитку особистості дитини. Чим більше інклюзивної літератури читають діти, тим ширший буде їх кругозір, і вони сформуують свій світогляд і моральні уявлення щодо людей з особливими потребами. Уроки, які діти вивчають з цієї літератури, стають для них особистими переживаннями, а не просто нав'язаними інформацією.

Висновок полягає в тому, що толерантне виховання дітей в сучасному світі є надзвичайно важливим, і інклюзивна література відіграє важливу роль у формуванні цієї толерантності. Читання та розуміння такої літератури навчають дітей взаємоповазі, взаєморозумінню і готовності приймати людей з різними поглядами, звичаями, традиціями та відмінностями, бачити в кожній особі індивідуальність.

Головною метою сучасної школи є формування особистості з повагою до інших. За допомогою інклюзивного твору, діти навчаються розуміти, що всі люди різні, і важливо приймати їх такими, які вони є. Педагоги мають допомагати дітям усвідомлювати необхідність толерантного ставлення, поваги до різних людей та готовності співіснувати в мирі з іншими.

Учитель початкових класів має добирати інклюзивну художню літературу, яка буде доступною для розуміння дітей, і навчати їх розрізняти хороше від поганого, виховувати в них толерантне ставлення до різних людей і їх відмінностей. Такі твори допомагають формувати особистість, створюють систему цінностей та розвивають моральність.

Отже, «вплив інклюзивної літератури на дітей важливий, оскільки ці оповідання вчать їх жити в гармонії з іншими та розвивають їх духовний досвід та моральні якості. Робота з такою літературою допомагає дітям формувати цінності та розуміння в молодшому шкільному віці, що вплине на їхнє майбутнє» - підкреслює О.Осмолівська (Осмолівська, 2020).

Поступово, така поведінка дитини стає частиною її характеру та звичок. У молодшому шкільному віці формуються почуття справедливості та любов до інших дітей. Поступово ці почуття стають основою для перших морально-етичних оцінок та регулювання дій та бажань дитини у відповідності до моральних та етичних норм суспільства.

Позитивні емоційні стани відіграють важливу роль у формуванні доброзичливого ставлення до інших і готовності до спілкування. З іншого боку, негативні емоції можуть спричинити озлобленість, заздрість, страх або осуд. В молодшому шкільному віці діти набувають розуміння естетичних цінностей через емоційне спілкування з дорослими та іншими дітьми.

Морально-духовне виховання дитини значною мірою залежить від її здатності співвідносити свої дії з естетичними стандартами. Передача знань про моральні цінності та правила їх виконання не є достатньою у вихованні. Важливо виховувати у дитини певне ставлення до моральної норми та бажання дотримуватися добра і відстоювати його.

Морально-духовне виховання дитини у молодшому шкільному віці включає в себе взаємодію дитини з елементами духовної культури. Ці цінності формуються в дитині під час вивчення вічних духовних цінностей, милосердя, співчуття, прагнення до правди, добра і відмови від зла, а також ставлення до інших. Ці якості усвідомлюються дитиною і перетворюються на власні переконання та мотивацію для життя відповідно до моральних принципів.

Виховання дитини у молодшому шкільному віці відбувається взаємозв'язку з її емоційним розвитком, і мистецтво, художня література, включаючи інклюзивну художню літературу, впливають на цей процес. Вони допомагають дітям зрозуміти події та явища навколишнього світу та формують їхні моральні і духовні цінності через образи героїв.

Проблема виховання моральних почуттів завжди важлива, оскільки це становить основу для формування моральної особистості. Історія та філософські думки різних часів підтверджують важливість цього процесу в вихованні. Важливо

вчити дітей добру та формувати в них моральні цінності, які допоможуть їм приймати добрі рішення та відстоювати моральні принципи.

ЗА словами Г.Горбенко: «Виховний вплив художньої інклюзивної літератури, такої як збірка відкриває перед дітьми широкий світ відносин і переживань, розкриваючи як світлі, так і темні сторони життя та готуючи їх до соціуму, де вони розвивають свої почуття і думки. Така література допомагає дітям оцінювати інших людей у різних ситуаціях та сприяє їхньому вступу у доросле життя, розвиваючи їхнє розуміння відносин і співпрацю в суспільстві» (Горбенко, 2016).

Виховання моральних почуттів у дітей залежить не лише від їхніх етичних уявлень, але і від їхньої здатності реагувати емоційно на події, співпереживати, радіти та обурюватися. Запропоновані нові методи виховання повинні враховувати глибокі психологічні закономірності емоційного та чуттєвого розвитку особистості. Збірка оповідань може бути корисною для досягнення цієї мети.

Моральні почуття належать до вищих емоцій і завжди пов'язані з тим, що ми відчуваємо, сприймаємо, уявляємо і думаємо. Вони відображають відношення людини до суспільства і її власної діяльності. Під впливом моральних почуттів формуються її уявлення про добро і зло, красу і потворність, правду і неправду, віру і честь.

Для успішного вирішення моральних завдань та розвитку моральних почуттів дітям потрібно мати значний запас етичних знань. У цьому педагог молодшої школи грає важливу роль і може використовувати художню інклюзивну літературу, таку як збірка, як допоміжний засіб. Педагог не лише розкриває зміст оповідань, але також створює проблемні ситуації під час читання, щоб діти могли застосувати набуті знання.

Основним завданням педагогів початкових класів є формування морально-етичної культури особистості у дітей. Це включає розвиток індивідуальної моральної свідомості, моральних почуттів, моральних стосунків, поведінки і спілкування. Важливо виховувати дітей, які мають стійкі позитивні мотиви поведінки та діють відповідно до морально-етичних норм.

Включення художніх оповідань, в виховний процес сприяє розвитку моральної свідомості, формуванню моральних почуттів, навичок і звичок. Воно також сприяє розвитку волі та позитивних рис характеру у дітей.

Як зазначає Калініна Л: «Морально-етичне виховання має на меті формування таких цінностей, як доброта, чуйність, готовність допомагати і співчувати, а також виховувати у дітей внутрішню потребу діяти відповідно до загальнолюдських моральних норм. Це допомагає створити гармонійне суспільство, де люди розуміють і поважають один одного» (Калініна Л, 2013).

У вихованні дітей важливо роз'яснити їм критерії моралі, проводити бесіди на моральні теми, обговорювати оповідання, аналізувати вчинки героїв і формувати критичне ставлення до власної поведінки.

Загальний висновок полягає в тому, що включення інклюзивних оповідань, в програму початкових класів важливо для формування моральних цінностей у дітей. Ці твори навчають дітей цінувати і розуміти оточуючих, стимулюють розвиток внутрішніх якостей та допомагають створити сучасне суспільство без стереотипів і негативного ставлення до інших.

Знайомство молодших школярів з інклюзивними оповіданнями впливає на їхні цінності та погляди, але це відбувається через образи та смисли в цих творах. Діти заохочуються розглядати глибше та розуміти суть оповідань.

Досвід використання інклюзивної літератури в школах свідчить про те, що діти переживають особливі емоції та враховують різні аспекти життя. Це допомагає їм формувати свою особистість, розуміти, що люди з особливими потребами можуть бути морально багатшими і відданими.

Дослідження показують, що читання і обговорення інклюзивних творів допомагають дітям краще розуміти навколишні проблеми та розширюють їхні горизонти. Педагоги повинні впроваджувати інклюзивну літературу, щоб формувати у дітей толерантне ставлення до інших.

Під час вивчення інклюзивних оповідань, діти бачать, що різниця між людьми є нормальною і що всі мають однакові права. Це допомагає їм розуміти, що всі мають свої унікальні обдарування і здібності.

Обговорення інклюзивної літератури допомагає дітям усвідомити соціальні наслідки та вчити їх толерантності та сприйняттю різниці серед людей. Діти навчаються поважати права інших і надавати підтримку тим, хто її потребує.

Ознайомлення з інклюзивною художньою літературою збагачує дітей моральними цінностями і духовним розвитком, розкриваючи глибокі взаємовідносини між людьми, які приречені на велич, красу і силу свого внутрішнього світу.

Висновки до розділу 1

За результатами дослідження в першому розділі нами було:

- здійснено огляд історіографії та передумов виникнення інклюзивної літератури.

Насамперед, розкрито та акцентовано увагу на ключових дефініціях: *інклюзія, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна література, Всеукраїнський культурно-просвітницький проєкт «Інклюзивна література»*.

Так, головний термін, яким ми користувалися «*інклюзивна література*» - це література, яка спрямована на створення позитивного уявлення про осіб з інвалідністю та різноманітність особистості.

В цьому розділі нами було розкрито *головні фактори, які сприяли зародженню інклюзивної літератури*, представлені книги українських видавців, «Видавничий центр «12»; виокремлено та обґрунтовано особливості інклюзивної літератури, які є віддзеркаленням відношення суспільства до різних культурних та демократичних аспектів розвитку.

Також, проаналізовано певні причини відсторонення суспільства від видань інклюзивної тематики, представлені в п.1.2.

Найголовне нашого дослідження - виокремлення *мети інклюзивної літератури, як просвітницького напрямку, в залученні різних груп населення, включаючи людей з інвалідністю, до загального культурного середовища через привабливі книжкові пропозиції у доступних форматах*.

У п.1.3. нами також було охарактеризовано зміст та значення інклюзивних творів для вивчення в Новій українській школі та формування особистості молодшого школяра. Так, використання інклюзивної літератури в початкових класах сприяє формуванню принципів толерантності. Початок розмови з дітьми на теми інвалідності та різноманітності на ранніх стадіях розвитку сприятиме запобіганню булінгу та проявів агресії.

Вивчення використання інклюзивної літератури в освітньому процесі української школи виявляється важливим етапом у розвитку сучасної педагогіки. Історіографія та передумови виникнення інклюзивної літератури свідчать про

позитивний суспільний рух в напрямі визнання та підтримки різноманітності індивідів. Інклюзивна література стає не лише засобом вивчення, а й сприяє розвитку толерантності та розумінню різниці.

Ми переконані, що говорити з дітьми про важливі соціальні питання краще за допомогою цікавих літературних образів та сюжетів, про що планується нами в Р.2.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНКЛЮЗИВНОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2.1. Вивчення стану використання інклюзивної літератури в освітньому процесі Нової української школи.

Провідним завданням п.2.1. ми поставили вивчити стан використання інклюзивної літератури в освітньому процесі Нової української школи.

Реалізувати таке завдання ми вирішили в 2 етапи:

- опитування вчителів-практиків Чернівецької області на предмет їх компетентності та, взагалі, використання інклюзивної літератури в освітньому процесі з молодшими школярами і Новій українській школі;
- опитування учнів початкових класів Чернівецької області на предмет їх інформованості про твори із категорії «інклюзивна література» та рівень моральності та толерантності.

Під час проведення констатувального етапу педагогічного експерименту ми використовували методи дослідження, такі як: аналіз, синтез, узагальнення, опитування, спостереження, співбесіда, аналіз продуктів діяльності. Ці методи дозволили нам активно впливати на педагогічні явища і створювати нові умови, відповідно до мети дослідження. Педагогічний експеримент допоміг нам докладніше розглядати зв'язки між різними аспектами та враховувати результати внесених змін.

Так, здійснивши опитування (додаток Google Form) (*Додаток А*) серед **25** вчителів-практиків Чернівецької області, стан та результати ми отримали наступні.

Рис.2.1. демонструє цілком схвальний результат на запитання до респондентів: «Чи знайомі Ви з поняттям інклюзивна література?» Таким чином, кількісні результати такі: 41,7% - знайомі; 50 %- орієнтовно знайомі і тільки 8,3%-чують вперше про наявність подібних творів.

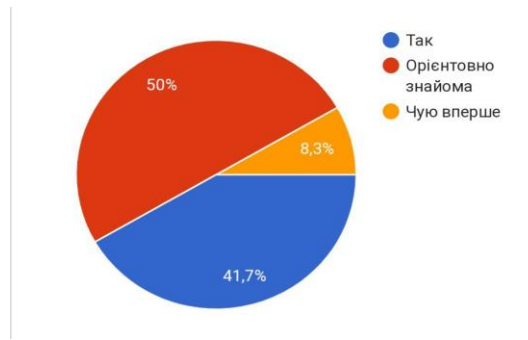

Рис.2.1. результати відповідей респондентів на запитання:

«Чи знайомі Ви з поняттям інклюзивна література?»

Щодо усвідомлення провідного призначення творів інклюзивного змісту, то нами було сформульоване наступне запитання та отримані такі результати. Так, для 45,5% опитаних респондентів «інклюзивні твори» - це твори про історію життя дітей з інвалідністю. Для 54,5% вчителів-практиків, ці твори в більшій мірі як спеціальна література, тобто твори для читання дітьми з інвалідністю (зі шрифтом Брайля, аудіо і тд.) (рис.2.2.). Нас цілком задовільнили такі відповіді, бо саме ці дві цілі і є провідними у виданнях та для видавців.

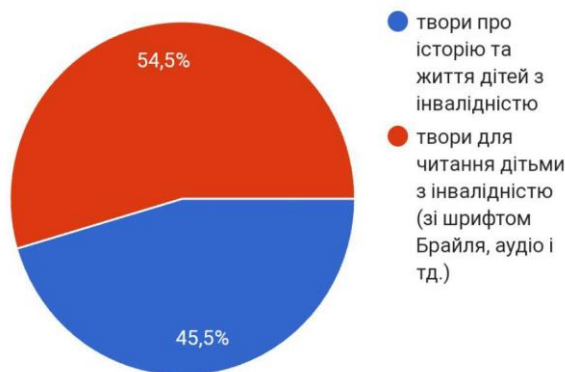

Рис.2.2. Рівень усвідомлення респондентами провідного призначення творів інклюзивного змісту

Рівень змістово-методичної компетентності респондентів ми виявили за допомогою запитання про те, які оповідання для молодших школярів інклюзивного змісту їм відомі? Так, результати були наступними: "Казка про особливого соловейка», "Мрія Маляки", "Шапочка і кит», Твори Василя Сухомлинського», «Зайчик нестрибайчик та його смілива мама», «Діти сонця», « Крила янгола».

«У програмі НУШ для літературного читання вміщено твори про інклюзивність?» - запитали ми у респондентів. 25%- підтвердили, 8,3 %- ні і 66,7% - не помічали. Нажаль, ця ситуація дещо нас засмутила. Однак, як дослідників наукової проблеми, навпаки, налаштувала на якісне і продуктивне ведення дослідження з метою методично-практичної підготовки вчительства до нової освітньої парадигми – інклюзії та методичної готовності до її впровадження.

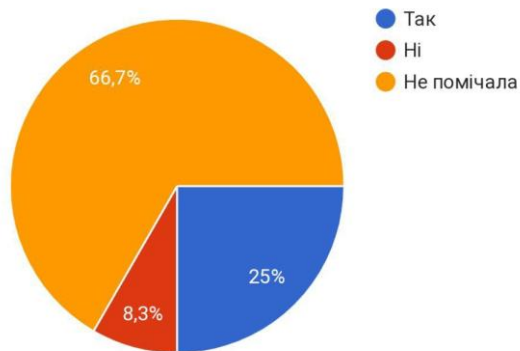

Рис.2.3. Рівень обізнаності респондентів наявністю в програмі НУШ для літературного читання творів про інклюзивність

Надалі нас цікавило, чи ті вчителі практики, які вміло застосовували інклюзивні твори в практиці роботи з молодшими школярами, чи зустрічалися труднощами в процесі ознайомлення учнів з подібними оповіданнями про інклюзивність і якими саме. Респонденти відповіли наступне: «було важко заспокоїти дітей опісля переживання за героя з ООП в оповіданні, чи казці», «учні не сприймали і не співчували герою з інвалідністю, а дібрати слів аргументів мені бракувало», «надмірно уособлювали себе з героєм і надмірно переживали», «не зацікавлювалися сюжетом і не було концентрації, тому не до кінця оцінювали зміст оповідання та події», «не чули про таких дітей з порушеннями, тому виникали проблеми з формуванням толерантності і прийняття».

На запитання про форми, методи, прийоми і засоби, як найефективніші в роботі з учнями початкової школи над інклюзивною літературою, перелік був наступним: *складання казки; характеристика героїв; розігрування за ролями казки; казкове малювання; диспут; дидактичні ігри; різні методи читання; бесіда; обговорення; круглий стіл; моральний аналіз твору; театралізація, читання ланцюжком; додаткове ілюстрування тощо.*

«Коли саме будете використовувати інклюзивну літературу?» респонденти відповіли: 25%- на уроках літературного читання, 75% - на уроках робота з дитячою книжкою (рис. 2.4.).

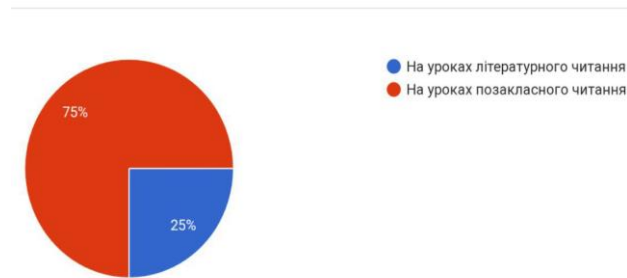

Рис.2.4. Результати опитування вчителів щодо форм використання інклюзивної літератури в НУШ.

Окрім опитувальника для вчителів-практиків, ми провели огляд-аналіз планів виховної роботи та конспектів виховних заходів учителів початкових класів. Результати показали, що лише у 5% запланованих виховних заходів було передбачено ознайомлення молодших школярів з оповіданнями про інклюзивність. Ця низька кількість свідчила про відсутність матеріалів та підготовки вчителів для використання оповідань про інклюзивність на уроках, загалом, а для нас, як дослідників – зауважила на необхідності розробки методичного інструментарію щодо предмету наукової роботи. Дослідження виявило, що більшість виховних завдань і методів, які використовуються в навчальних закладах, мали репродуктивний та продуктивний характер, і вони не враховували використання оповідань про інклюзивність.

З результатів бесіди з учителями нами було зауважено, що 80% вчителів розглядають оповідання про інклюзивність для формування, власне, моральних якостей в учнів і розвитку толерантного ставлення, але 20% недооцінюють їх вплив на формування особистості дитини..

Отже, наш огляд свідчить про важливість використання оповідань про інклюзивність в освітніх закладах для формування толерантного ставлення і розвитку моральних якостей учнів.

За результатами співбесіди, 60% вчителів вважають, що інклюзивна література найбільше вчить толерантності, 15% називають чуйність до людей з особливими освітніми потребами, а 25% вважають, що такі оповідання сприяють розвитку моральних якостей.

Усі вчителі відповіли позитивно на питання, чи варто використовувати інклюзивну літературу для поглиблення знань учнів і розвитку моральних якостей. Проте, зачіпним питанням є виховання толерантності, а не жалю до осіб з особливими освітніми потребами, на що 80% вчителів відповіли позитивно, а 20% не надали відповідь.

За відповідями вчителів, інклюзивна література допомагає поняттю "Можливо зцілити людину любов'ю". Це підтверджує важливість використання інклюзивної літератури для формування цих цінних моральних принципів.

На завершення важливо відзначити, що дослідження підкреслило необхідність змін в організації навчально-виховного процесу в початковій школі, спрямованих на підвищення ефективності використання інклюзивної літератури. Серед пропозицій вчителів було запропоновано збільшити увагу вчителів під час уроків, збільшити кількість морально спрямованого дидактичного матеріалу в підручниках, розширити заходи та виховні години, спрямовані на формування толерантності, і залучати батьків до цього процесу. Важливою є також позиція 20% опитаних, які не ознайомлюють учнів з цією темою, і ця проблема потребує уваги та вирішення.

Другий етап нашого констатувального дослідження полягав в опитуванні учнів початкових класів Чернівецької області на предмет їх інформованості про твори із категорії «інклюзивна література», їх вплив на формування уявлення дітей про осіб з особливими освітніми потребами, толерантне прийняття та розкриття їх потреб та індивідуальності. Важливо для нас було виявити рівень сформованості ціннісного ставлення дітей до самих себе як суб'єктів взаємодії та до інших людей, включаючи повагу до соціокультурних різниць. Ми прагнули підкреслити важливість поваги до життя, толерантності, добра, служіння іншим.

Для того, щоб визначити ефективність інклюзивної літератури в початковій школі, ми встановили критерії та показники моральної вихованості молодших школярів та їх рівня толерантності.

Один із методів визначення ефективності цього процесу - це спирання на показники, запропоновані О. Матвієнко, які включали:

1. Уміння оперувати моральними поняттями при аналізі моральних ситуацій з художніх творів, повсякденного життя або власного морального досвіду.
2. Здатність давати визначення поняттям, що свідчить про розуміння суті цих понять.
3. Кількість моральних понять, якими оперує учень.

Крім того, ми враховуємо критерії К. Чорної, які допомагають оцінити досягнення кінцевої мети морального виховання, а саме:

- Моральна позиція, включаючи розуміння учнями морального аспекту поведінкових дій, усвідомлення добра і поганого, відповідне ставлення до інших.
- Творчо-моральний активізм, виявлений у самостійному застосуванні учнями моральних аспектів мислення, у виборі ситуацій моральних проблем і в розв'язанні їх.
- Усвідомлення значення цінностей і суспільно-значущих дій для оточуючих.
- Стійка моральна поведінка у буденних та нестандартних ситуаціях.
- Самостійність поведінки відсутність контролю дорослих.
- Здатність передбачити і уникнути конфліктів і суперечностей.

Також важливо враховувати *рівні моральної вихованості дітей*, які можуть бути:

- ✓ високим (активним)
- ✓ середнім (активно-ситуативним)
- ✓ низьким (пасивним).

Показники цього рівня включали пізнавальний, чуттєво-мотиваційний і поведінковий аспекти.

На високому рівні діти розуміють сутність моральності і толерантності, готові до діалогу та співробітництва з представниками різних культур, а також проявляють повагу до соціокультурних відмінностей.

На високому рівні розвитку моральної вихованості учень володіє всіма поняттями про інклюзивність і успішно застосовує свої знання на практиці. Він глибоко розуміє зміст оповідань і може виділити головну думку. У нього сформоване ціннісне ставлення до інших людей, повага до соціокультурних відмінностей і перевага духовних цінностей. Учень виявляє позитивні емоції у взаємодії з іншими людьми, виявляє емпатію, упевнений у власних силах, вміє приймати самостійні рішення і несе відповідальність за них. Він також вміє конструктивно взаємодіяти з іншими та знаходити оптимальні рішення в конфліктних ситуаціях.

Середній (активно-ситуативний) рівень розвитку моральності й толерантності характеризується володінням знаннями про толерантність, але ці знання не глибоко усвідомлені. У дітей на цьому рівні є чіткі уявлення про важливість толерантності в суспільстві, але вони не завжди готові до діалогу, співробітництва та позитивної взаємодії. Їх ціннісне ставлення до себе, інших, Батьківщини, людства та природи сформоване частково і фрагментарно.

На середньому рівні розвитку моральної вихованості учень може не знати всіх понять про інклюзивність, але він розуміє зміст оповідань і має певні навички та форму поведінки в цьому відношенні. У його системі цінностей переважають духовні цінності, хоча не завжди він дотримується їх у взаємодії з іншими. Соціальна спрямованість його поведінки може залежати від зовнішніх обставин, інколи він не володіє повністю навичками соціальної компетентності. Він може частково розуміти і усвідомлювати сутність та компоненти соціальної компетентності, але інтерес до соціального життя не завжди є стійким. Такий учень може втрачати контроль над емоціями в процесі взаємодії та не завжди завершує

суспільно-корисну справу до кінця. Він не завжди прагне ухвалювати самостійні рішення і відповідати за них.

Низький (пасивний) рівень розвитку моральності і толерантності означає поверхневе розуміння сутності толерантності або його відсутність. Діти на цьому рівні проявляють пасивність і не проявляють бажання взаємодіяти з іншими, а також не розвинуті толерантні якості. Вони можуть мати хибні уявлення про свою винятковість і часто намагаються уникнути відповідальності, перекладаючи її на інших. Такі діти можуть відчувати тривожність і не завжди демонструють повагу до цінностей інших людей.

На низькому рівні розвитку моральної вихованості діти мають поверхневе розуміння толерантності або взагалі не знають її сутності. Вони можуть робити негідні висновки про інших людей і не виявляють відчуття любові до них. Вони рідко допомагають товаришам та мало сприяють досягненню спільних цілей. Їх знання щодо соціально значущих якостей особистості можуть бути фрагментарними, і їх поведінка може не відповідати їхнім знанням. Такі діти не володіють навичками саморегуляції, самоконтролю та не завжди виявляють емоційну стабільність під час взаємодії з іншими.

Усі ці критерії і показники допомогли визначити ефективність впровадження інклюзивної літератури в навчальний процес початкової школи і її вплив на моральний розвиток та толерантність учнів.

Так, ми дослідили ставлення молодших школярів до людей з особливими освітніми потребами за допомогою інклюзивних оповідань. Результати нашого анкетування учнів 1-4 класів показали, що більшість дітей сприймає таких людей позитивно і з цікавістю. Вони вважають, що потрібно допомагати таким людям і бути толерантними.

Однак, є і ті, хто не розуміє таких людей і виражає певну обережність. Важливо відзначити, що більшість дітей відчувають потребу у толерантності та допомозі, але існують і ті, хто не відчуває такої потреби.

У результаті аналізу відповідей учнів в співбесіді, ми визначили, що важливо впроваджувати інклюзивну літературу в освітній процес початкових класів. Вона

може допомогти учителям і дітям розуміти та приймати інших, навчати толерантності та формувати уявлення про рівність усіх людей, незалежно від їхніх особливих потреб.

Ми також виявили, що багато дітей не мають досвіду спілкування з людьми з особливими освітніми потребами. Отже, важливо створити можливості для такого спілкування та розширення їхнього розуміння інших.

З нашого дослідження стає зрозуміло, що інклюзивна література може сприяти формуванню толерантного ставлення до людей з особливими освітніми потребами серед молодших школярів. Ми прагнемо до того, щоб діти розуміли, що кожна людина має право на щасливе життя і її фізичний чи розумовий стан не повинні бути перешкодою для цього. Толерантність та підтримка інших - це важливі цінності, які ми намагаємося виховувати в дітях, оскільки вони є майбутнім суспільством.

2.2. Аналіз методичного інструментарію та досвіду ознайомлення молодших школярів з творами інклюзивного змісту на уроках літературного читання.

Насамперед, літературне читання – це не лише процес декодування тексту, але й шлях до розуміння, емоційного занурення в світ слова. У початковій школі, де формується основа навчальної діяльності, уроки літературного читання мають свою специфіку, спрямовану на розвиток креативності, культури мовлення та морально-етичного розуміння.

По-перше, уроки літературного читання в початковій школі розвивають навички читання та розуміння тексту. Вчителі мають завдання викладати дітям не лише техніку читання, але і стимулювати їх розуміння прочитаного. Для цього використовуються різні методи, такі як обговорення тексту, рольові ігри та творчі завдання, що розвивають критичне мислення.

По-друге, уроки літературного читання в початковій школі створюють атмосферу любові до книги та розширення словникового запасу. Читаючи літературні твори, діти знайомляться з різноманіттям слів, вчать їх правильному вживанню та навчаються експресивно висловлювати свої думки. Це важливо для формування мовної культури та розвитку комунікативних навичок.

По-третє, уроки літературного читання в початковій школі сприяють моральному вихованню дітей. Літературні твори часто несуть у собі важливі життєві уроки та моральні цінності. Вони допомагають учням розуміти свої емоції, розвивати емпатію та ставитися до інших з повагою. Вчителі, вибираючи літературні тексти, звертають увагу на їхню виховний потенціал.

Завдяки цим аспектам, *уроки літературного читання в початкових класах* стають важливим етапом формування особистості майбутнього грамотного та творчого громадянина. Вони ведуть дітей у світ мови, де кожен текст – це віконечко в інший світ, сприяючи тим самим розвитку у них умінь читати та розуміти не лише слова, а й сенс життя, закладений в кожному літературному творі.

У цьому п.2.2. ми розглянемо методичний інструментарій та досвід, який дозволить педагогам ефективніше ознайомити учнів з оповіданнями про інклюзивність, які включені до сучасної української освітньої програми. Головною метою цих оповідань є виховання у дітей толерантного ставлення до інших та розуміння того, що кожна людина має свою унікальність і заслуговує на щасливе життя. Вчителям необхідно донести зміст інклюзивних оповідань до дітей у цікавій та доступній формі.

Відповідно до Концепції Нової української школи: «соціальна та громадянська компетентність визначаються як одна з десяти ключових навичок нової школи. Це охоплює "усі форми поведінки, необхідні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі. Це включає в себе вміння працювати з іншими для досягнення результатів, попереджати та розв'язувати конфлікти, досягати компромісів, а також повагу до закону, дотримання прав людини і підтримку соціокультурного різноманіття» [23].

Однією з основ нової української школи є здатність знаходження компромісів з іншими, повага їхніх прав та різноманіття. Застосування літератури, що розглядає аспекти "інакших", поваги до особистого різноманіття, а саме інклюзивної літератури, може виявитися ефективним інструментом для просвітницької діяльності в освітньому середовищі.

За інформацією Міністерства освіти і науки України, станом на 1 січня 2020 року в інклюзивних класах навчається 19345 учнів із особливими освітніми потребами, а кількість інклюзивних класів складає 13782 [27]. Це свідчить про початок історії інклюзії в Україні в найменше 13782 шкільних колективах.

Використання інклюзивної літератури в початкових класах сприяє формуванню засад толерантності. Ранні обговорення тем інвалідності та різноманітності з дітьми може значно зменшити ризик булінгу та проявів агресії. Літературні образи та сюжети стають зручним інструментом для глибокого обговорення важливих соціальних питань з дітьми.

Включення творів інклюзивної тематики до шкільної програми розширює кругозір дітей і сприяє їхньому усвідомленню різноманітності світу. Діти навчаються толерантності та позитивному ставленню до "інакших" груп населення.

Інклюзивна література для дітей виступає інструментом, який дозволяє легко та цікаво пояснити складні концепції. Обговорення казкових персонажів та їхнє відображення в реальному житті допомагає дітям висловлювати власні думки та розвивати толерантність та позитивне ставлення до "інакшості".

Для аналізу використання інклюзивної літератури в освітньому процесі, зокрема в початковій школі, були ретельно проаналізовані підручники з літературного читання та хрестоматії, розроблені відповідно до програми Нової Української Школи. При цьому були розглянуті такі підручники, як "Українська мова та читання 2 клас", "Українська мова та читання 3 клас", хрестоматії сучасної української дитячої літератури для читання в 1-4 класах та інші.

Підручник "Українська мова та читання 3 клас" у двох частинах, автори якого - Микола Вашуленко, Оксана Вашуленко, Надія Васильківська, Світлана Дубовик, випущений видавництвом "Освіта" у 2020 році, базується на програмі Нової Української Школи, розробленій під керівництвом О. Савченко. Твори у підручнику спрямовані на просування добра, любові та моральних цінностей. У цьому підручнику знаходиться один твір із інклюзивною тематикою - оповідання Анатолія Григорука "Гра в шашки".

Оповідання "Гра в шашки" розповідає історію дівчинки Улі та її сусіда, хлопчика, який користується візком. Навіть при наявності фізичних обмежень, діти знаходять спосіб грати разом у шашки, підкреслюючи важливість дружби та взаєморозуміння.

Щодо хрестоматії сучасної української дитячої літератури для читання в 1-2 класах, яку уклала Тетяна Стус та підписано до друку у 2016 році, вона видана "Видавництвом Старого Лева". Твори, представлені у хрестоматії, розкривають теми дружби, добра та зла, відповідальності за вчинки та інші важливі соціальні питання. У цій хрестоматії є одне казкове оповідання із інклюзивною тематикою - *"Дикі образи дикобраза"* від сучасної української письменниці Ірен Роздобудько.

"Дикі образи дикобраза" розповідає про історію Невідомо-Хто, істоти, яка відзначається своєю відмінністю від інших мешканців лісу. Повість навчає про те, що інакшість не повинна бути перешкодою для дружби чи спілкування, а також підкреслює важливість прийняття різноманітності.

Щодо хрестоматії для читання в 3-4 класах, також підписаної до друку у 2016 році та випущеної "Видавництвом Старого Лева" у серії "Шкільна бібліотека" та укладеної Тетяною Стус, у ній також представлено твір із інклюзивною тематикою - частина повісті "Маляка — принцеса драконів" під назвою "Мрія Маляки".

"Мрія Маляки" розповідає про Маляку, дівчинку, яка мріє поїхати на драконячий острів. Твір наголошує на тому, що інакшість, така, як проблеми із дикцією у головній героїні, є нормальною, та закликає приймати та розуміти один одного.

Специфіка вивчення оповідання *В.О. Сухомлинського «Глуха дівчинка»* за нашими думками, є:

- ознайомити з книгами автора і конкретною казкою;
- здійснити установку на цільове сприйняття казки;
- провести емоційно-оціночну бесіду опісля прочитання казки;
- виокремити основних героїв казки та охарактеризувати їх вчинки;
- провести бесіду за змістом прочитаного;
- скласти власне завершення казки.

Пропонуємо аналіз досвіду педагогині-початківці А.Орловською щодо особливостей вивчення оповідання Василя Олександровича Сухомлинського «Глуха дівчинка» на літературного читання у 2 класі (Додаток Б).

Школярі залюбки ознайомилися із творчою постаттю автора. Їх надзвичайно вразила розповідь учительки та відеоролик. Вчителька вдало використала ілюстрації бузочка і тюльпана, які повели другокласників у дивовижний світ казки.

Зацікавити учнів вчителька змогла за допомогою питань бесіди:

- Які почуття викликає у вас оповідання?
- Що найбільше викликало у вас хвилювання?
- Чому дівчатка забули про Ніну?

- Чи виправила Таня свою помилку?

- Яку головну думку хотів донести В. Сухомлинський дітям, написавши це оповідання?

- Як ви думаєте, яка життєва ситуація передувала написанню цього оповідання

- Давайте повернемо кубик іншою гранню. Він просить нас описати почуття, події, вчинки.

- Знайдіть в тексті речення, які змальовують образ дівчинки. Прочитайте опис дівчинки.

- Яка інформація викликала у вас небайдужість і співчуття до дівчинки. Знайдіть ці речення,

- Поясніть, як ви розумієте речення: «Дівчатка, які були в палаті, добре чули вухами, але мали глухе серце»

- Чи зустрічалися у вашому житті люди з «глухим серцем»?

- Чи доводилося вам особисто «слухати не тільки вухами, а й серцем».

Для розвитку творчих навичок учнів вчителька запропонувала їм групову роботу.

Наступним, рекомендуємо аналіз досвіду молодої вчительки початкових класів А.Краснюк, та виокремлені нами особливості вивчення оповідання Івана Франка "Соловейко з одним крилом" (додаток В). На меті - не лише вивчення нового твору, а й формування у дітей певних цінностей та навичок. До цих цілей долучено виховання поваги до прав дітей з особливими освітніми потребами та виховання небайдужості та емпатії.

Вивчення нового матеріалу розпочинається ознайомленням з автором та темою казки. Діти отримують коротку інформацію про солов'їв, що сприяє формуванню загальної уяви про героїв. Важливо відзначити вправу "Сонечко", яка сприяє асоціаціям із знанням про Івана Франка.

Урок продовжується читанням фрагменту казки за допомогою відео. Після читання проводиться емоційно-оціночна бесіда, де учні діляться своїми враженнями та розумінням особливостей солов'їв.

Робота зі словником допомагала учням зрозуміти значення невідомих слів, розширює їхній словниковий запас. Учителька акцентувала увагу на важливих моментах та питаннях щодо змісту казки. Урок завершується узагальненням та висновками. Учні розмірковують про героїв, події та можливі наслідки.

Враховуючи зазначені цілі та завдання, урок "Соловейко з одним крилом" видається цікавим та ефективним з точки зору формування моральності та толерантності учнів.

Щодо роботи над толерантністю учнів, рекомендуємо методичний інструментарій за уроком над оповіданням «Не бійся. Я буду завжди поруч!» (Людмили Снітко), проведений вчителькою інклюзивного класу В. Балан.

Мета уроку передбачала - дати учням уявлення про толерантність, сприяти розумінню толерантності як цінності сучасної людини, формувати повагу до себе та інших людей, до їхньої культури; розвивати вміння аналізувати, приймати рішення, розвивати навички терпимого ставлення до інших людей, націй, культур; виховувати чуйність, терпимість і небайдужість у взаєминах в групі, суспільстві.

Актуалізацію опорних знань дуже логічно було зорганізовано за допомогою інтерактивної вправи «Асоціативний куц» та скерованою бесідою з учнями:

- Є люди з якими нам приємно, легко спілкуватися, а є навпаки, коли нам не приємно говорити з людиною. Чому так трапляється? *(в залежності від рис характеру, вихованість)*
- Дійсно, нам дуже приємно спілкуватися з ввічливою та толерантною людиною.
- А як ви розумієте слово «толерантність»? Чи доводилося вам чути його раніше?
- Щоб внести у нашу розмову більше точності - пропоную на кожному літері слова «толерантність» назвати рису характеру, яка на вашу думку притаманна толерантній людині.

(На дошці записане у стовпчик слово толерантність, учні по черзі називають рису характеру і виходять записувати її)

Т – терплячий, товариський, тактовний, турботливий

О – обережний, об'єктивний, оригінальний, особливий.

Л – лояльний, лагідний, легкий у спілкуванні.

Е – енергійний, елегантний, ефективний.

Р – рівний, розсудливий, рівнозначний, рівноправний.

А – активний, акуратний, авторитетний.

Н – надійний, найдорожчий.

Т – терплячий.

Н – необхідний людям, ніжний, незалежний.

І – інтелігентний, ідеальний, ідейний.

С – співпереживаючий, співчуваючий, сприймаючий свободу думок і дій іншого, страждаючий.

Т – тактовний, товариський.

Б. (А чому в немає рис? Він означає м'якість у ставленні один до одного)

- Чи подобаються вам риси характеру, які ми записали біля кожної букви?
- Чи всі риси з вище написаних притаманні вам?
- Чи є риси над якими вам слід добре попрацювати?
- Як ви проявляєте ці риси в реальному житті?

Сприймання й усвідомлення інклюзивного твору В.Балан підготувала у різних видах читання. Та особливо щемливим і глибоким, на наш погляд, було обговорення прочитаного твору. Вчителька підбрала для учнів 4 класу найбільш важливі і цінні аргументи, поради та слова переконання. Пропонуємо фрагмент цього етапу роботи, а увесь урок – у додатку.

- *Фраза: «як то можна, щоб такі діти навчалися разом з нормальними?..».*
- На вашу думку, у чому визначається нормальність та ненормальність людини?
- Ненормальний та ненормотиповий – це одне й те саме?
- В яких ситуаціях ви відчуваєте упереджене/несправедливе ставлення до себе?
- Чи змінюється ваша поведінка після цього? Чому?

- Якою б була ваша реакція на вашого однолітка з особливими потребами у вашому класі?
- Запам'ятайте свою думку та скажете, чи в кінці твору вона буде такою ж.
 - *«... хіба можна неповноцінних навчати разом з нормальними дітьми...»*
- Можна запропонувати перевірити слово «неповноцінний» за словником. У якому йдеться, що це той, хто позбавлений багатьох позитивних ознак.
- Так, можливо ці дітки позбавлені позитивної ознаки мовлення...
- Але чи означає це що вони люблять цей світ менше за нас?

- *Можже краще йому було би померти?*
Та хто ж ми такі, щоб вирішувати - жити чи не жити?.. І як жити?
- Чи досі ви думаєте, що світ був би кращим без цих особливих промінчиків?
- Чи вправі ми вирішувати за когось його долю?
- Що ми вправі зробити?
- *А мама казала, що у нього у голівці наче інший комп'ютер, інша програма, не така як у нас. І тому він не вміє з нами розмовляти.*
- Ця фраза сподобалась, як для пояснення діткам молодшого шкільного віку.
 - *Музика неказаних слів.*
- Чи буває музика без слів?
- Як її називають?
- Як дівчинка підмітила настрої хлопчика?
- Як він його виражає?
- *«отаких приводять!»...*
- Необхідно пояснити, що ми не маємо ніякого права проявляти грубість, агресію та недбале ставлення до людей з особливими потребами.
- Можна запропонувати учням уявити ситуацію, коли вони довгий період часу хотіли записатись до якогось гуртка і вірили в те, що в них все вийде... Але це виявилось складніше, ніж здавалося би... І після першого ж заняття тренер/майстер/вчитель з великих невдоволенням каже: «отаких приводять...»

- Ваші дії?
- Якою буде ваша реакція?
- Що ви відчуваєте та як почуваетесь у цей момент?
- Чи повернулися б ще до цієї справи?

Заключними словами вчительки були: «Насамперед наша робота впродовж цих двох уроків точно залишить слід у вашому маленькому юному сердечку і там буде багато любові. Але ніколи не забувайте, що серця людей з особливими потребами не позбавленні цієї любові, а навпаки їхня любов множитья на x2. Бажаю вам ніколи не бути тими двома тітками, які розмірковують, чи варто комусь жити у цьому світі... «Будьте взаємно ввічливі та взаємно красивими!».

Отже, ефективне ознайомлення молодших школярів із інклюзивною літературою вимагає не лише наявності вчителя-педагога, здатного адаптувати матеріали, але й наявності гнучкого, інклюзивного підходу до вивчення літературних творів. Це є важливим кроком у формуванні толерантного та різноманітного освітнього простору, в якому кожен молодший школяр може знайти власний шлях до знань і розуміння навколишнього світу.

2.3. Методичні особливості використання інклюзивної літератури в роботі з дитячою книгою у початкових класах.

П.2.3. плануємо присвятити огляду методичних особливостей використання інклюзивної літератури в роботі з дитячою книгою у початкових класах (*з досвіду молодих вчителів початкових класів*). Адже книга, яка на перший погляд може здатися простою розвагою, насправді є важливою роль у формуванні когнітивних, психічних та соціальних навичок маленьких учнів.

По-перше, дитяча книга про допомогу розвитку мовлення та літературної компетентності учнів. Читання в початковій школі є ефективним засобом вдосконалення словникового запасу та граматичних навичок. Учні, сприймаючи тексти різної структури та стилістики, вивчають правила мовлення та освоюють навички аналізу тексту. Крім того, дитячі книги розширюють світогляд дітей, допомагаючи їм краще розуміти себе та оточуючий світ.

По-друге, книги сприяють розвитку у дітей творчості та уяви. Сюжети, герої та пригоди, описані в книгах, надихають учнів на створення власних історій та малюнків. творчий процес не лише розвиває художній смак Цей, але й допомогу розвитку творчого мислення та вмінню виражати свої думки.

По-третє, книги вчать емпатії дітей та соціальним навичкам. Через співпереживання героям оповідань діти вчаться розуміти почуття інших людей та виробляють навички міжособистісного спілкування. Книги стають інструментом для обговорення важливих питань, таких як дружба, толерантність та взаєморозуміння.

Не меншим є вплив дитячої літератури на формування цінностей та моральних принципів. Учні, читаючи книги, засвоюють уроки доброти, справедливості та відповідальності. Це формує ціннісне ставлення до світу та сприяє особистісному розвитку кожної дитини.

Отже, робота з дитячою книгою в початковій школі виступає ключовим елементом навчання та розвитку. Крім навчального аспекту, вона сприяє розвитку мовлення, творчих здібностей, емпатії та формування цінностей. Дитяча книга - це

не лише засіб для отримання нових знань, але й джерело вдохнення та радості, яке супроводжує маленьких читачів на шляху до великого світу слова та мрії.

Так, нами були розроблений методичний інструментарій для введення молодших школярів у світ оповідань про інклюзивність, який включає такі етапи та методи:

1. Презентація оповідання:

- Вчителі мають представити оповідання у формі, яка буде приваблюючою для дітей.

2. Розуміння змісту оповідання:

- Вчителі повинні допомогти дітям розібратися в сюжеті та посланні оповідання.

3. Зрозумілий та захопливий текст:

- Текст оповідання повинен бути легким для розуміння та цікавим для молодших школярів.

4. Підготовка до сприйняття оповідання:

- Введенням може бути коротка вступна бесіда, що пояснює ключові аспекти сюжету оповідання та контекст, в якому воно відбувається.

5. Створення настрою:

- Вчителі повинні створити атмосферу, яка сприяє відчуттю настрою оповідання.

6. Пояснення важливих слів:

- Вчителі мають пояснити дітям значення ключових слів у тексті оповідання.

7. Читання оповідання:

- Оповідання може бути прочитано вчителем або учнями самостійно, залежно від ситуації.

8. Аналіз оповідання:

- Діти повинні розібрати сюжет, вчинки персонажів та розвиток подій у оповіданні.

9. Висловлення власної думки:

- Вчителі повинні дати можливість дітям обговорити оповідання та висловити свої думки.

10. Розповідь про оповідання:

- Діти повинні мати змогу розповісти оповідання своїми словами та відтворити його настрій.

11. Хвилина розвантаження:

- Після активної роботи над оповіданням важливо провести короткий відпочинок.

Додатково, ми використовуємо різні методи та прийоми для залучення молодших школярів:

- Ігрова мотивація, що включає уявне моделювання ситуацій.
- Використання образів та символів для перекладу складних понять.
- Організація ігрової діяльності, спрямованої на розвиток різних навичок та розуміння оповідань.
- Залучення особистого досвіду дітей у розмови та обговорення оповідань.
- Питання, що стимулюють дітей думати глибше та шукати власні відповіді.

Використання цих методів та прийомів допомагає зробити вивчення та розуміння інклюзивних оповідань більш доступним та цікавим для молодших школярів, а також сприяє розвитку їхнього критичного мислення та толерантного ставлення до інших.

Відбір літературних творів проводиться з урахуванням "доступності" та вікових особливостей дітей, а також за принципом зацікавленості маленьких читачів. Вчитель має визначити, які твори будуть зрозумілими для дітей і які елементи цих творів можна підкреслити, щоб діти зрозуміли їхній сенс, полюбили персонажів і намагалися наслідувати їх у добрих справах.

Важливо враховувати, що діти сприймають літературні твори з урахуванням свого обмеженого життєвого досвіду. Тут ефективним може бути метод емоційно-образного стимулювання, який полягає в тому, щоб діти співпереживали героям

твору і відчували їхні емоції. Важливо не лише розуміти події, а й відчувати їхній сенс і переживати моральні аспекти оповідань.

Під час обговорення прочитаного твору важливий емоційний настрій, який відкриває дітей до спілкування. Це може включати в себе використання художнього слова, поезії і трансформацію образів у казкових персонажів. Головною метою є привернення уваги дітей до твору та створення ситуації "новизни" та "сюрпризності", щоб змінити їхні емоційні стани.

Для досягнення цієї мети важливо використовувати індивідуальний підхід до кожної дитини та застосовувати різні методи і прийоми. Художня література допомагає дітям розкрити світ навколо них, розвиває їхні емоційні та креативні здібності, а також формує позитивне ставлення до інших та розуміння соціальних аспектів життя. Інклюзивна література стає важливим інструментом для виховання толерантності та соціальної чутливості серед дітей.

Таким чином, використання оповідань про інклюзивність на уроках літератури допомагає розширити світогляд дітей, надихає їх на творчість і сприяє їхньому повноцінному розвитку.

Ця література має значущий вплив на формування психічного, мовленнєвого та духовного розвитку дитини. Вона сприяє поступовому ознайомленню ще молодій особистості з складним світом дорослого життя та важливістю взаємодії та співпраці. Інклюзивна художня література, яка сприймається через чуття, стимулює духовний та моральний розвиток дитини, спонукаючи її до вчинків, які спрямовані на добро і красу [42].

Можна зробити висновок, що створення методичного інструментарію для введення молодших школярів до оповідань про інклюзію сприяє кращому зрозумінню сутності цієї проблеми та допомагає дітям розібратися у складних моментах життя. Оскільки діти ще не мають великого життєвого досвіду, оповідання з інклюзивною тематикою навчають їх правилам поведінки в суспільстві, нормам та цінностям, а потім ці навички можуть бути застосовані в дорослому житті. Це допомагає формувати у них поняття честі, гідності,

справедливості та розвиває позитивне ставлення до світу та інших людей, спонукаючи до співчуття.

Сучасному педагогу важливо формувати гармонійну і всебічно розвинуту особистість у дітей і передусім закласти у них людяність. Збірка може використовуватись для досягнення цієї мети. Оповідання в ній допомагають дітям уявити навколишній світ, навчитися правилам поведінки, розуміти моральні та духовні цінності.

У сучасному освітньому процесі велика увага приділяється розвитку творчих та моральних якостей учнів, а також формуванню глибокого розуміння життя та людських цінностей. Одним із ефективних методів досягнення цих цілей є використання літературних творів під час уроків позакласного читання. Розглянемо особливості вивчення оповідання *"Різдвяне диво для маленького Грицька"* на уроці Робота з дитячою книжкою в 4 класі, адаптованою педагогинєю Н.Токар.

Особливостями вивчення оповідання про інклюзивність були виокремлені наступні аспекти:

- чарівна атмосфера світлого свята Різдва Христового під час опрацювання оповідання;
- установка на цілеспрямоване сприйняття методом прогнозування;
- ознайомлення з історією, що складена на реальних подіях;
- емоційно-оціночна бесіда після прочитання оповідання;
- складання плану оповідання;
- складання побажань Грицькові методом сторітелінгу;
- написання листа головному герою методом незакінчених речень;
- отримання чекової книжки бажань;
- створення власного малюнку до оповідання.

Надалі, прокоментуємо цінність та значимість кожної із особливостей, реалізованих впродовж уроку.

Однією з ключових особливостей уроку є створення чарівної атмосфери світлого свята Різдва Христового під час опрацювання оповідання. Вчителька вдало використовує асоціативну ялинку "Різдво", щоб поглибити розуміння учнів

про святковий настрій. Це дозволяє дітям відчувати справжній дух Різдва та висловити свої асоціації з цим святом.

Налаштувати на сприймання оповідання допомогло використання методу прогнозування із такими питання:

- Мої розумники, зараз ми поринемо у світ безмежного добра. Відчуємо чарівну атмосферу здійснення дитячих мрій. Познайомимось із оповіданням Миколи Тихого «Різдвяне диво для маленького Грицька».
- Як ви вважаєте, яка подія описана у оповіданні «Різдвяне диво для маленького Грицька»? (диво для хлопчика, щось добре у його житті)
- Пофантазуйте і поділіться своїми думками про те, яке саме диво могло статися у житті Грицька?
- А чого на Різдво хотіли б ви? Які ваші бажання і мрії?
- Дякую за ваші відповіді. Зараз ми розпочнемо читати оповідання. Будьте уважні, адже після прочитання вам потрібно буде відповісти на такі запитання
- Яке диво сталося у Грицька?

Під час емоційно-оціночної бесіди учні ділилися своїми почуттями та емоціями, які у них виникали під час читання. Цінно, що діти поставилися із розумінням, емпатією до героїв оповідання. У них одразу виникло бажання запросити усіх в гості, разом відсвяткувати різдвяні свята.

Під час складання плану оповідання учні звернули увагу на те, що історія закінчилась з надією на добро. Вони зрозуміли наскільки надія в житті допомагає нам не опустити руки.

За допомогою методу сторітелінгу «Щоб я побажав Грицькові» учні ділилися своїми щирими побажаннями: бажаю, щоб Грицько ніколи не хворів; щоб хлопчик зміг ходити до школи; щоб був здоровим; щоб мав багато друзів; щоб він знав, що його люблять. Усі побажання були добрими і чуйними.

Другою особливістю є установка на цілеспрямоване сприйняття оповідання методом прогнозування. Вчитель стимулює розмишлення учнів, провокує їхню уяву

та сприяє формуванню власних думок. Цей метод сприяє активному взаємодії з текстом та розвитку аналітичних здібностей учнів.

Третя особливість - ознайомлення з історією, що складена на реальних подіях. Оповідання базується на життєвих ситуаціях, що робить його більш привабливим та зрозумілим для учнів. Вони можуть легше відчувати емоції героїв та взаємозв'язок із своїм життям.

Емоційно-оціночна бесіда після прочитання оповідання є важливим етапом, на якому учні мають можливість висловити свої почуття та розділити їх із іншими. Це сприяє розвитку емпатії та соціальних навичок.

Складання плану оповідання та подальше формування побажань Грицькові методом сторітелінгу розвиває творчість та вміння виражати власні думки. Учні стають активними учасниками творчого процесу та виражають свою підтримку головному герою.

Метод "Незакінчених речень" та написання листа головному герою залучає учнів до рефлексії та вираження особистих почуттів. Це сприяє формуванню позитивних моральних цінностей та вихованню в учнів чуйності та турботливого ставлення до інших.

Отримання чекової книжки бажань та створення власного малюнку до оповідання завершують урок позакласного читання, залишаючи в учнів яскраві враження від вивчення та обговорення оповідання.

Практичне застосування тексту твору під час уроку роботи з дитячою книжкою в 4 класі дозволило дітям не лише зануритися у казкову атмосферу різдвяного дива, але й вчитися життєвим цінностям, співчуттю та взаєморозумінню. Учні не тільки отримали задоволення від уроку, а й розвинули свої творчі та моральні якості, готуючись до дорослого життя. Загалом, на уроці панувала атмосфера магії, особливої пори, добра. Ми із учнями глибоко пройнялись оповіданням. Діти зрозуміли, що людям, які хворіють треба допомагати, робити добрі справи, не цуратися їх. Проявили якості справжньої людини із світлою душею. Люди мають вірити в дива!

Також для вивчення під роботи з дитячою книжкою пропонуємо методичний інструментарій та особливості опрацювання оповідання *«Бачити серцем»* (Додаток Є) з третьокласниками, адаптовані на практиці педагогинєю А.Ротар. До них належать:

- створення психологічного комфорту вправою «Сенсорна медитація»;
- підготовча робота та обговорення короткої інформації про Наталію Чайковську;
- прослуховування та первинний аналіз оповідання;
- емоційно-оцінююча бесіда та робота із оповіданням (застосування методу вибіркового читання);
- завершення класної години та проведення вправи-рефлексії «Власний світ через очі серця».

Вчитель використовує структуру роботи з художнім твором з методики навчання мовно-літературної освітньої галузі на класній годині з учнями 3 класу. Оповідання Наталії Чайковської є дещо великим за розміром відносно тривалості класної години, тому вчитель використав замість читання твору учнями, на занятті прийом вибіркового читання та бесіду.

Опрацювання оповідання було проведено в 3 класі, 6 листопада на 6 уроці, коли в учнів запланована за розкладом класна година. Учні із захватом сприйняли тему класної години, та навіть перед заняттям висловлювали припущення щодо змісту оповідання, яке зацікавило їх назвою. Одна з учениць навіть висловила припущення що в творі буде розповідатися про людину, яка бачить світ не так як інші. Ця відповідь дитини підтверджує, що авторці вдалося ідеально підібрати назву для твору та зацікавити читачів.

Вчитель для створення позитивного налаштування та комфорту в класі використала вправу «Сенсорна медитація», яка має на меті познайомити учнів із відчуттями людини, яка сприймає світ іншими органами чуття. Застосування даної вправи також налаштувало дітей на спокійну та зосереджену роботу на класній годині.

Після цього педагогом була озвучена тема класної години у формі запитання: «Як навчитися бачити серцем?». Учні активно включилися в обговорення відповіді на це питання і пропонували свої варіанти, як бачити серцем.

Вчитель використала розповідь із елементами бесіди під час підготовчої роботи та познайомила дітей із короткою інформацією про Наталію Чайковську, відзначила її нагороди та основні дані. Як зазначалося вище твір читав педагог дітям на класній годині, і на первинному аналізі учні тільки слухали та відповідали на питання, а потім під час роботи із самим оповіданням вибірково зачитували частини твору, які були відповідями на питання вчителя.

Третьюкласники краще зрозуміли переживання Яринки та відчули емпатію коли було озвучено вік дівчинки, яка для деяких учнів з класу є ровесницею. Більшість дітей у своїх відповідях засуджували слова і вчинки Миколки і його мами, і виявляли бажання захистити дівчинку від безглуздої інформації. Одна з учениць розповіла, що Яринка є подібною до її батька, який на війні втратив руку і зараз вчиться жити по-новому.

Велику увагу вчитель приділив обговоренню взаєминам мами і дівчинки на класній годині. Деякі питання наголошували на тому, що мама не допомагала Яринці шукати виделку чи вела за руку до школи, а навчала самостійно знайти потрібний предмет чи запам'ятати необхідний маршрут і відстань до потрібного місця. Під час рефлексії дітей думки були наступними: «Найголовнішими звуками є голос рідних, звуки дощу і річки, улюбленою пісні. Найважливішим запахом є аромат квітів, парфуми батьків, запах бабусиних пиріжків, смачної вечері».

Отже, опрацювання оповідання «Бачити серцем» допомогло сформувати в учнів чітке розуміння, що сильним духом, сміливим, добрим може бути кожен, головне розвивати в собі вміння подолати негаразди і робити своє життя щасливим. Бо як зазначив кінці один із учнів: «Не всі так бачать очима світ, як бачила його Яринка серцем».

Характеристика методичного інструментарію для ознайомлення молодших школярів із творами інклюзивного змісту визначається необхідністю адаптації матеріалів до конкретних особливостей учнів. Важливо враховувати різні рівні

читацької компетентності, інтереси та потреби кожного учня. Методичні рекомендації мають орієнтуватися на створення сприятливого середовища, в якому діти з різними особливостями можуть спільно вивчати та розуміти інклюзивну літературу.

Таким чином, методичні особливості використання інклюзивної літератури в роботі з дитячою книгою у початкових класах вимагають не лише вміння вчителя вибирати та адаптувати літературні твори, а й акцентувати увагу на вивченні соціальних та етичних аспектів змісту. Використання інклюзивної літератури повинно сприяти формуванню толерантного ставлення до різноманіття та розширювати кругозір молодших школярів.

Висновок до розділу 2

В результаті дослідження розділу 2 ми ставили такі завдання та одержали такі результати:

Вивчили стан використання інклюзивної літератури в освітньому процесі Нової української школи. вказує на те, що існують як позитивні тенденції, так і виклики. З одного боку, вчителі та шкільні програми виявляють зростаючий інтерес до інклюзивних творів, розглядаючи їх як важливий елемент розвитку учнів. З іншого боку, існують проблеми, пов'язані з недостатньою наявністю адаптованих матеріалів, які враховують різноманітні потреби учнів.

У початкових класах, де формуються перші літературні враження, важливо враховувати особливості ознайомлення молодших школярів з інклюзивною літературою. Методичний інструментарій та особливості використання інклюзивної літератури на уроках літературного читання та роботи з диячою книжкою мають сприяти створенню умов для всебічного розвитку кожного учня. Це вимагає гнучкого та інклюзивного підходу, здатного враховувати різні потреби та рівні читацької компетентності.

В цілому, використання інклюзивної літератури в українській школі є важливим інструментом для створення освітнього середовища, де кожен учень може відчувати себе визнаним і важливим. Переход до інклюзивного підходу в освіті вимагає системних змін у методиках викладання та створенні адаптованих матеріалів. Однак вирішення цих завдань має потужний потенціал для формування в сучасних школярів розуміння та поваги до різноманіття, що є важливим кроком у розвитку гармонійного та взаємоповажного суспільства.

Виокремлення методичного інструментарію, аналіз досвіду роботи молодих педагогинь та виокремлені нами особливості ознайомлення молодших школярів з творами інклюзивного змісту в освітньому процесі, зумовили необхідність створення умов для повноцінного розвитку кожного учня, незалежно від його індивідуальних особливостей. Цей процес вимагає вдумливого методичного

підходу та спеціального інструментарію для оптимального впровадження інклюзивної літератури в уроки літературного читання та на уроках роботи з дитячою книжкою.

ВИСНОВКИ

Результатом магістерського дослідження є:

- ✓ Здійснено огляд історіографії та передумов виникнення інклюзивної літератури за допомогою методів аналізу, синтезу наукових, літературних та видавничих праць.

Історіографія та передумови виникнення інклюзивної літератури є ключовими елементами розуміння сучасної освітньої парадигми. Виникнення інклюзивної літератури сприяло визнанню різноманітності людей з ООП та їх. Історично багатовимірною позначкою інклюзії у літературі відображає розвиток суспільства та зміну підходів до виховання. Зокрема, формування гуманітарних цінностей та визнання потреб осіб із різними особливостями стало важливим етапом у розвитку інклюзивної літератури.

- Охарактеризовано зміст та значення інклюзивних творів для вивчення в Новій українській школі та формування особистості молодшого школяра.

Характеристика змісту та значення інклюзивних творів у Новій Українській школі підкреслює їх роль у формуванні та розвитку учнів проведено з таких аспектів:

- охарактеризуємо зміст та значення проаналізованих нами інклюзивних творів з точки зору їх значення та ідейно-сюжетної лінії
- виокремимо та здійснимо короткий аналіз змісту інклюзивних оповідань для вивчення молодшими школярами в Новій українській школі.

Так, інклюзивна література створює унікальні можливості для розуміння та сприйняття різних життєвих реалій, розширює горизонти і сприяє розвитку емпатії. Зокрема, твори, які враховують різні особливості та досвіди персонажів, допомагають учням розпізнавати та поважати індивідуальність кожного.

Визнано, що провідна ідея та ціль інклюзивної літератури полягає в залученні до толерантного ставлення, до різних людей та розуміння дієвих методів надання підтримки. Переорієнтування уваги від "жалю" до "прийняття" та "розуміння"

визначає пріоритети інклюзивної літератури. Коли діти, ростучи, бачать, що історії про подібних до них людей є доступними та захоплюючими, це допомагає їм відчувати себе більш прийнятими та менш самотніми.

- Вивчено стан використання інклюзивної літератури в освітньому процесі Нової Української школи вказує на те, що існують як позитивні тенденції, так і виклики.

Проведено констатувальний етап педагогічного експерименту. Нами були застосовані методи: педагогічне опитування, спостереження та аналіз документації молодих педагогів-практиків, задля вивчення стану використання інклюзивної літератури в освітньому процесі Нової української школи; обробка даних з метою визначення кількісного та якісного аналізу опитувальника педагогів та учнів.

З одного боку, вчителі та шкільні програми виявляють зростаючий інтерес до інклюзивних творів, розглядаючи їх як важливий елемент розвитку учнів. З іншого боку, існують проблеми, пов'язані з недостатньою наявністю адаптованих матеріалів, які враховують різноманітні потреби учнів.

- ✓ Виокремлено та проаналізовано методичний інструментарій, досвід та особливості ознайомлення молодших школярів з творами інклюзивного змісту в освітньому процесі за допомогою емпіричних методів.

Отже, використання інклюзивної літератури в освітньому процесі стає актуальним питанням для психолого-педагогічної спільноти. На шляху до покращення ситуації слід розглядати можливості розробки та впровадження спеціальних програм, спрямованих на забезпечення доступу до різноманітної та адаптованої літератури для всіх учнів. Посилення уваги до інклюзивної літератури сприятиме розвитку толерантності, розумінню різноманітності, та формуванню гармонійного освітнього середовища, в якому кожен учень може розкрити свій потенціал.

Оповідання про інклюзію – це потужний інструмент виховання, навчання та розвитку. Оповідання допомагають дітям задуматися про свою поведінку та навчають визначати правильність вчинків через власне розуміння та порівняння зі сюжетами оповідань подібного характеру. Завданням сучасного вчителя є

формування і виховання гармонійної та всебічно розвиненої особистості в дітях, вкладаючи в них цінності.

Отже, теоретичним значенням дослідження було здійснення аналізу провідних історичних передумов виникнення інклюзивної літератури, характеристики змісту та значення інклюзивних творів для вивчення в Новій українській школі та формування особистості молодшого школяра.

Практичним значенням нашого дослідження було вивчення стану використання інклюзивної літератури в освітньому процесі Нової української школи, виокремленні, та аналізі методичного інструментарію, досвіду та особливостей ознайомлення молодших школярів з творами інклюзивного змісту в освітньому процесі.

Наше дослідження є новим в науковій та методико-літературній сферах. Подальшого дослідження потребуватиме виокремлення оптимальних психолого-педагогічних умов з метою впровадження інклюзивної літератури в програмний матеріал та використання в освітньому процесі Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бабкіна, К. (2015). *Гарбузовий рік: мал. повість для дітей*, Львів: Вид-во Старого Лева.
2. Берегова, М.І., & Савінова, Н.В. (2015). Деонтологічна компетентність корекційного педагога в умовах інклюзивного навчання. *Молодий вчений*, Херсон, 2 (17), 99-101.
3. Бібік, Н. М. (2006). *Нова українська школа: порадник для вчителя*. Київ.
4. Бондар, В. І. (2011). Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Рідна школа*, 3, 10-14.
5. Бондар, В. І. (2003). Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти. *Дефектологія*, 3, 2–5.
6. Будяк, Л. В. (2010). Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти: аналіз міжнародних документів і законодавства України. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*, 7, 202-206.
7. Вернигора, Н. (2013). Книжка для дітей як основне джерело формування загальнолюдських цінностей. *Актуальні питання масової комунікації*. Київ, 14, 87–90.
8. Вернигора, Н. (2014). До проблеми дискурсу текстів для дитячого сприйняття. *Наукові записки Інституту журналістики*, Київ, 55, 115–119.
9. Видишко, Н. В. (2008). Навчання і виховання у парадигмі вищої освіти Канади. *Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки*, 125, 59–62.
10. Войтенко, О. (2009). Книги для виховання толерантності. *Форум націй. Газета національних громад України*. Київ.
URL: <http://www.forumn.kiev.ua/2009-06-85/85-03.html>.
11. Волошина, О. (2015). Роль асистента вчителя в умовах інклюзивного навчання. *Дитина з особливими потребами*, 5, 2-4.
12. Горбенко, Г. В. (Ред.). (2019). *Видавнича діяльність в умовах розвитку новітніх технологій: вивчення запитів фахівців*. Київ: Інститут журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка.

13. Давиденко, Г. В. (Ред). (2016). *Інклюзивна освіта: досвід і перспективи*. Вінниця: Нілан-ЛТД.
14. Деркачова, О., & Ушневич, С. (2020). *Література та інклюзія*. Брустрів: Дискурсус.
15. Драчковська, О. (2019). *Зайчик-Нестрибайчик та його смілива мама*. Чернівці: Книги-XXI.
16. Драчковська, О. (2021). *Зайчик-Нестрибайчик подорожує*. Чернівці: Книги-XXI.
17. Драчковська, О. (2019). *Зайчик-нестрибайчик та його смілива мама*. Видавництво 21, Чорні Вівці.
18. Єфімова, С. М. (2012). *Як зробити школу інклюзивною? Досвід проектної діяльності*. Київ: Плеяди.
19. Заєркова, Н. В., & Трейтяк А. О. (2016). *Інклюзивна освіта від А до Я: порадник для педагогів і батьків*. Київ: ІППО Київського ун-ту ім. Б. Грінченка.
20. Калініна, Л. В. (2013). Особливості формування соціокультурної компетенції учнів початкової школи. *Наукові записки*. Київ, 2012.
21. Калініченко, І. О. (2011). Понятійна термінологія інклюзивної освіти в Україні. *Постметодика*, 1, 12-17.
22. Калініченко, І. О. (2017). Особливості підготовки асистента вчителя інклюзивного класу. *Імідж сучасного педагога*, 4, 44-46.
23. Карпинська, Л. О. (2004). Сутність та зміст сучасних підходів до формування вчителя-майстра в системі вищої педагогічної освіти Канади кінця ХХ початку ХХІ ст. *Наука і освіта*, 4-5, 133-137.
24. Квітка, Н. О. (2013). Нормативно-правові засади діяльності асистента вчителя в загальноосвітньому навчальному закладі з інклюзивною формою навчання. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*, 4 (1), 243-252
25. Колупаєва, А. А. (2009). *Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія*. Київ: Саміт-Книга, 272.

26. Колупаєва, А. А., & Наконечна, Л. М. (2018). *Інклюзивне навчання: вибір батьків*. Харків.
27. Колупаєва, А. А., Таранченко, О.М. (2016). *Інклюзивна освіта: від основ до практики*. Київ: ТОВ «АТОПОЛ», 152.
28. Комзюк, В.Т. (2017). Адміністративно-правове регулювання державної політики у сфері освіти України. *Форум права*, 5, 181–188.
29. Конвенція про права осіб з інвалідністю
URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
30. Кримська, В. М. (2020). Інклюзивна освіта.
URL: <https://naurok.com.ua/lekciya-inklyuzivna-osvita-208105.html>.
31. Кузава, І. (2016). Актуальні проблеми навчання та виховання дітей в інклюзивному освітньому середовищі. *Педагогічний часопис Волині*, 1, 97–102.
32. Кузава, І. Б. (2013). *Психолого-педагогічні аспекти організації дошкільної інклюзивної освіти*. Луцьк: ВМА «ТЕРЕН».
33. Лис, О. Г. (2021). Державна політика у сфері інклюзивної освіти у закладах дошкільної освіти крізь призму дієвих адміністративних практик. *Юридичний науковий електронний журнал*, 4, 58–63.
34. Лис, О.Г. (2021). Індивідуальний освітній маршрут для дітей з особливими освітніми потребами та дітей з інвалідністю в контексті болонської системи освіти. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Сер.: Юридичні науки, 32 (71), 3, 58–63.
35. Левун, Н. І. (2013). Концептуальні аспекти інклюзивної освіти та характеристика інклюзивного освітнього середовища. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*, вип. 40, ч. 2, 110-115.
36. Литовченко, С. В. (2013). Специфіка роботи асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним навчанням. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*, 4 (1), 252-260.
37. Лорман, Т., Депплер, Дж., & Харві, Д. (Ред.). (2010). *Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі*. Київ: СПД-ФО Парашин І. С.

38. Луценко, І. В. (2017). Правові аспекти запровадження інклюзивної освіти в Україні. *Початкова школа*, 3, 53-56.
39. Мазуряк, С. В. (2011). *Методичні рекомендації щодо організації та змісту інклюзивного навчання дітей із особливими освітніми потребами*.
URL: <http://osvitacv.com/index.php/2011-01-11-15-03-48/inclusive-education/methods/22068-guidelines-on-the-organization-and-content-of-the-inclusive-education-of-children-with-special-educational-needs>.
40. Максимова, О. О. (Ред.). (2019). *Позиція толерантності вчителя НУШ: колект. моногр.* Житомир.
41. Мартинчук, О.В. (2014). Сучасні вимоги до професійної діяльності вчителя початкової школи в умовах інклюзивного навчання. *Вісник психології і педагогіки*, Київ.
42. Мащенко, А.Ю. (2011). *Інноваційний освітній проект «В очах дитини всі діти рівні»*.
URL: <https://infourok.ru/innovaciyinyi-osvitniy-proekt-v-ochah-ditini-vsi-ditirivni-inklyuzivna-osvita-v-zagalnoosvitniy-shkoli-976576.html>.
43. Миронова, С.П. (2016). *Педагогіка інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб.* Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка, 164.
44. Міронова, Н. (2007). Роль казки на особистість дитини. *Дошкільне виховання*, 5, 12-13.
45. Невмержицька, Т. Г. (2019). *Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами*.
URL: <https://naurok.com.ua/vistup-na-pedradi-integraci-ditey-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-133204.html>
46. Нижник, О. (2004). *Допомога дітям з особливими потребами*.
47. Ніцой, Л. (2016). *Дві бабуськи в незвичайній школі, або скарб у візку*. Київ: Саміт-книга.
48. *Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи*. (2016).

[URL:https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf).

- 49.Обухівська, А.Г. (2017). *Психологічний супровід інклюзивної освіти*, 92.
- 50.Осмоловська, О. (2020). *Сонце в озері твоєму*. Київ: Видавн. центр «12».
- 51.Осмоловська, О.А. (2019). Видання інклюзивної літератури як інноваційний напрям розвитку видавничої сфери України. *Видавнича діяльність в умовах розвитку нових технологій*. Київ: Київ.ун-т імені Бориса Грінченка.
- 52.Осмоловська, О. А. (2019). Інклюзивна література в контексті навчальних курсів та дослідницьких практик. *Щоквартальний науково-виробничий журнал «Бібліотечна планета»*, 3 (85), 18-20.
- 53.Панчук, Б. Б. (2018). Роль асистента вчителя в інклюзивному класі: український та зарубіжний досвід. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Педагогіка та психологія*, 1, 228-231.
- 54.Плугіна, А. П. (2016). Розроблення наукового апарату дослідження соціокультурної компетентності молодших школярів за засобами казки. *Педагогічні науки*, 32, 213-219.
- 55.Порошенко, М.А. (2019). *Інклюзивна освіта: навчальний посібник*. Київ: ТОВ «Агентство «Україна».
- 56.Прокопова, О. (2006). Казка як ефективний засіб збагачення морального досвіду школярів. *Українська література в загальноосвітній школі*. Пед. Пошук, 4, 24-27.
- 57.Професійний Стандарт за професіями “Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)”: затв. наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України №2736 від 23.12.2020 року, с. 1-47.
- 58.Ромашова, О.О. (2014). *Мудрість батьківської любові*. Ужгород, 109.
- 59.Савченко, О. (2010). Досвід реформування української освіти: уроки і подальший поступ. *Шлях освіти*, 3, 2–6.

60. Савчук, М. І. (2018) *Проблема морального виховання в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського*.
URL: <https://naurok.com.ua/dopovid-na-temu-problema-moralnogo-vihovannya-v-pedagogichniy-spadschini-v-o-suhomlinskogo-56482.htm>
61. Сак, Т. В. (2010). Індивідуальний навчальний план учня з ООП в інклюзивному класі. *Дефектологія*, 3, 12–16.
62. Сварник, М. (2013). Інклюзивна освіта в Україні: попередній аналіз ситуації. *Інклюзивна освіта: збірник матеріалів проекту*. Київ
63. Слободянюк, Н.Г., Софій, Н.З. & Найда, Ю.М. (2007). *Пристосування шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку*. 128.
64. Софій, Н.З., Найда, Ю.М. (2007). *Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально–методичний посібник*, Л.І. Даниленко (ред.).
65. Софій, Н.З. & Найда, Ю.М. (2007). *Концептуальні аспекти інклюзивної*.
66. Сухомлинський, В.О. (1977). *Вибрані твори*. Радянська школа. Київ.
67. Таранченко, О. М. (2012). Наукові напрями в галузі спеціальної освіти: Україна початку ХХ століття. *Дефектологія*, 2, 2-5.
68. Таранченко, О.М. & Найда, Ю.М. (2007). *Врахування відмінностей розвитку та навчальної діяльності дітей з особливостями психофізичного розвитку в процесі навчання*.
69. Таранченко, О.М. & Найда, Ю.М. (2007). *Загальні принципи здійснення адаптацій та модифікацій навчально–виховного процесу: навчально–методичний посібник*.
70. Швед, М. (2013). Особливості діяльності педагога в інклюзивному освітньому середовищі. *Матеріали звітних наук. конференцій кафедри заг. та соц. педагогіки ЛНУ ім. І. Франка*, 12, 85.
71. Шевців, З. М. (2016). *Основи інклюзивної педагогіки*. Київ: Центр учбової літератури.
72. Фесюкова, Л.Б. (2004). *Виховання казкою: Для роботи з дітьми шкільного віку*. Харків, 464.

73. Ainscow, M. (2007). Taking an inclusive turn. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 7 (1), 3-7
74. Andrews, S. (1998). Using inclusion literature to promote positive attitudes toward disabilities. *Journal of Adolescent and Adult Literacy*, 41(6), 420–426.
75. Campbell, K. (2006). *Selecting Children's Books about People with Disabilities*. Tennessee Libraries, 1.
URL: <http://www.tnla.org/?24>.
76. Larrick, N. (1965). The All-White World of Children's Books. *Education in America, The Saturday Review, September 11*, pp. 63-65.
77. Luce K. (2016-10-11). Inclusive Literature: Choosing Resources to Represent Disability in the Classroom. ETFO Voice, Magazine of the Elementary Teachers' Federation of Ontario.
URL: <http://etfovoice.ca/feature/inclusive-literature>
78. Prater, M. (2003). Learning Disabilities in Children's and Adolescent Literature: How Are the Characters Portrayed? *Learning Disabilities Quarterly*, 1, 47–62.
79. Shpak, V., Osmolovska, O., Masimova, L., & Romaniuk, N. (2020). Inclusive literature as an innovative marketing resource of publishing activities. *Innovative Marketing*, 16(2), 71-79.
80. Wopperer, E. (2011). Inclusive Literature in the Library and the Classroom. *Knowledge Quest*, 39(3), 26-40.
URL:
http://www.ala.org/aasl/sites/ala.org.aasl/files/content/aaslpubsandjournals/knowledgequest/docs/KQ_30_3_JanFeb11_WEB.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток А

ОПИТУВАЛЬНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ-ПРАКТИКІВ

1. Чи знайомі Ви з поняттям інклюзивна література?
2. На Вашу думку інклюзивна література – це:
3. Які оповідання для молодших школярів інклюзивного змісту Вам відомі?
4. У програмі НУШ для літературного читання вміщено твори про інклюзивність?
5. З якими труднощами в процесі ознайомлення учнів з подібними оповіданнями про інклюзивність Ви зустрічалися?
6. Які форми, методи, прийоми і засоби вважаєте найефективнішими в роботі з учнями початкової школи над інклюзивною літературою?
7. Коли саме будете використовувати інклюзивну літератури?

**Фрагмент уроку вивчення оповідання
В.О. Сухомлинського «Глуха дівчинка»**

Перегляд відео про Сухомлинського, пригадування біографії автора
(портрет, питання по біографії)

<https://www.youtube.com/watch?v=8XFnza2j-qI>

Василь Сухомлинський (1917–1970). Педагог і письменник народився на Кіровоградщині. Багато років був директором і вчителем Павлівської школи. Родина Сухомлинських мешкала у школі. Її учні разом із Василем Олександровичем мандрували на лаки, у ліс, поле, відкривали таємниці природи, придумували казки, оповідання. Минув час, але й зараз у Павлівській школі складають казки.

Для дітей письменник залишив багато книжок: «Казки школи під голубим небом», «Чиста криниця», «Співуча пір'їнка», «Гаряча квітка», «Вічна тополя», «Всі добрі люди одна сім'я» та інші.

- Де народився Василь Сухомлинський? (Народився на Кіровоградщині)
- Ким працював Василь Олександрович Сухомлинський? (Був директором і вчителем Павлівської школи)
- Для кого письменник залишив багато книжок? (Для дітей)

Метод «Кубування»

- Завітав сьогодні в клас

На урок до нас

Кубик, діти, не простий,

Кубик, діти, чарівний.

Всім доріжку прокладає,

І знання перевіряє.

- Хто такий Василь Сухомлинський?
- Що ви пам'ятаєте про його життєвий шлях?
- Які твори письменника найбільш вас вразили? Про що вони?

(Демонстрація збірок В.О.Сухомлинського на інтерактивній дошці)

1. Завдання

- Давайте повернемо кубик іншою гранню. Він просить нас навчитися відчувати іншого. Діти, слухаючи оповідання «Глуха дівчинка», спробуйте відчуті і зрозуміти почуття головної героїні

Читання оповідання вчителем.

Аналіз тексту

- Які почуття викликає у вас оповідання?
 - Що найбільше викликало у вас хвилювання?
 - Чому дівчатка забули про Ніну?
 - Чи виправила Таня свою помилку?
- Давайте повернемо кубик іншою гранню. Він просить нас навчитися аналізувати.

- Яку головну думку хотів донести В.Сухомлинський дітям, написавши це оповідання?
- Як ви думаєте, яка життєва ситуація передувала написанню цього оповідання?
- Давайте повернемо кубик іншою гранню. Він просить нас описати почуття, події, вчинки.

- Знайдіть в тексті речення, які змальовують образ дівчинки. Прочитайте опис дівчинки
- Яка інформація викликала у вас небайдужість і співчуття до дівчинки. Знайдіть ці речення,
- Поясніть, як ви розумієте речення: «Дівчатка, які були в палаті, добре чули вухами, але мали глухе серце»
- Чи зустрічалися у вашому житті люди з «глухим серцем»?
- Чи доводилося вам особисто «слухати не тільки вухами, а й серцем».
- Давайте повернемо кубик іншою гранню. Він просить нас застосувати набуті знань у виконанні творчих завдань.

Робота в групах. Виконання різних видів творчих завдань

I група – червоні сердечка.

 Оберіть і намалуйте подарунок для Ніни. Поясніть свій вибір

 II група – блакитні сердечка.

- Напишіть, будь ласка, слова підтримки дівчинці.

 III група – жовті сердечка.

- Напишіть, будь ласка, які риси характеру притаманні людині, яка «слухає серцем»?

- **Вибіркове читання.**

- – За заголовком оповідання ми знаємо, що дівчинка глуха, знайдіть рядки у тексті які свідчать про це.

- **2. Групова робота** (диференційовані завдання)

- Поділ учнів на групи за допомогою загадок.

- **1-ша група: порушення зору**

- Два братики через дорогу живуть,

- Один одного тільки в дзеркалі бачать. (Очі)

- **2-га група: порушення слуху**

- Поділити на 4 групи за допомогою загадок.

- Все чують, але мовчать,

- Зліва брат і праворуч брат.

- Між собою не зустрічаються,

- Хто тямущий – здогадається. (Вуха)

3-тя група: порушення мовлення

- Літає без крил,

- Обнімає без рук,

- Кусає без зубів,

- Біжить без ніг.

- Що це таке? (Голос)

- **4-та група: порушення відчуттів/почуттів**

- Не мотор, а рух дає

- Нам життя дарує,

- В кожній людині є

- День і ніч працює (серце)

План-конспект вивчення твору

І. Франка «Соловейко з одним крилом»

Тема: І. Франко «Соловейко з одним крилом»

Мета: Звернути увагу на права дітей-інвалідів. Вчити дітей поводитися відповідно до норм моралі, давати оцінку негативним вчинкам, формувати негативне ставлення до них; викликати в дітей емпатію (здатність співпереживати); навчити думати про наслідки цькування, нехтування й інші види неприхильного ставлення до людей із вадами розвитку. Закріплювати вияви небайдужого ставлення до людей із вадами розвитку; продовжувати вчити розпізнавати свої та інші почуття й налагоджувати зв'язок між ними; виховувати людяність, доброзичливе ставлення одне до одного, милосердя, повагу, співчуття, доброту. удосконалювати навички правильного, виразного читання, усвідомлювати прочитане.

Тип уроку: Ознайомлення з новим твором

Обладнання

Клас: 3

1. Організація класу до уроку.

1.1 Привітання з учнями класу.

Добрий день діти. Мене звати Аліна Василівна, сьогодні я проведу у вас урок літературного читання.

Щоб наш урок пройшов весело та з цікавістю вам потрібно показати свою уважність, активність, кмітливість, охайність і фантазію.

1.2. Перевірка готовності учнів до уроку.

- Діти чи є у вас на партах підручники і ручка?

- Якщо є щось зайве приберіть з парт?

1.3. Створення сприятливого психологічного комфорту й емоційного настрою.

А щоб урок почався з гарного настрою посміхніться один одному.

2. Мовна розминка. Робота над чистомовкою.

-Для того щоб наше мовлення було красивим, чистим і виразним ми з вами попрацюємо над чистомовкою. Я читаю по рядочку, а ви за мною повторюєте.

Отож, розпочинаємо:

Ці – ці – ці – на книжковій полиці

Ки – ки – ки – стояли книжки

Ах – ах – ах – в яскравих обкладинках

Но – но – но – стояли приємно

Ка – ка – ка – розумна книжка

- А тепер прочитаймо чистомовку всі разом.

- Молодці

3. Вивчення нового матеріалу

3.1. Повідомлення теми уроку та мотивація навчальної діяльності

- Дітки, ми сьогодні будемо читати дуже цікавий твір. А хто буде його головним героєм ви дізнаєтесь із загадки.

Як почне він щебетати –

Може всіх зачарувати!

І тваринок і людей

Вразить співом... (Соловей)

- Молодці.

- Отже, ми сьогодні будемо читати казку про Соловейка з одним крилом.

3.2. Підготовча робота до вивчення нового матеріалу

3.2.1 Бесіда з дітьми

- А чи знаєте ви, як виглядає ця пташка?

- Хто може її описати?

Що ви знаєте про солов'їв?

3.2.2 Цікаві факти про солов'їв

1. Співом солов'їв з давніх часів захоплювалися люди.

Недарма нашу українську мовою називають солов'їною.

2. Батьки – солов'ї ще в гніздах навчають своїх пташенят прекрасного співу.

3. Всі солов'ї – перелітні птахи. Відлітають вони тихо і непомітно, починаючи з середини серпня. Зимують на Півночі Африки.

4. Хвіст при польоті завжди тримається прямо, коли соловей сідає на гілку його хвіст то піднімається вгору, то вниз

5. Солов'ї корисні тим, що поїдають шкідливих комах, які з'їдають листя дерев, за що їм багато вдячні.

3.3 Робота з підручником

- Отже ви вже трішки дізнались про солов'їв. Але перед тим як почати читати казку нагадайте мені хто пише казички?(народ або один письменник)

- Нашу казку написав один автор- Іван Франко.

- Дітки, а що ви запам'ятали про Івана Франка з минулого уроку?

Гра «Сонечко»(асоціативний куш)

На дошці написано Іван Франко і від нього промінчики. Дітям треба написати з чим він у них асоціюється.

3.3.1 Ознайомлення з казкою «Соловейка з одним крилом»

Установка на цілеспрямоване сприйняття

- Отже зараз ми почнемо читати ще одну казку Івана Франка .

- Відкрийте свої підручники на сторінці 75.

- Хто прочитає назву казки?

- Скажіть, а стільки в звичайних солов'їв крил?

- Як ви думаєте про що буде ця казка?

Первинне ознайомлення із казкою

- Зараз ви подивитесь фрагмент казки, який маєте читати.

<https://www.youtube.com/watch?v=nmgKPeKPufk>

Емоційно-оціночна бесіда

- Чи сподобалась вам казка?

- Хто був уважним і скаже, в чому була особливість солов'я?

Словникова робота

- Зараз ми попрацюємо зі словами, які є в тесті, значення яких ви можете не знати.

1.первісток

- Це перша дитина в сім'ї

2. потішний

- Це той який тішить, розважає, веселить.

3 сахнутися

- Різко відсторонитися, злякатися.
- А чи розумієте ви вислів «втратити дар мови»
- Це означає - не мати можливості, не мати слів для висловлення думок.

5. Читання казки учнями (Читання ланцюжком)

- Починаймо читати по одному реченню.
- Всі уважно слідкуйте.

6. Робота над змістом казки

- Назвіть героїв твору.

Де відбувались описані події?

- На що чекала подружня пара солов'їв?
- Че зраділи вони народженню солов'я?
- Чому засмутились батьки? Знайдіть відповідь в тексті.
- Чи зможе соловейко літати з одним крилом?
- Чи легко йому буде жити, як ви гадаєте?
- Це ми дізнаємося на наступному уроці, коли прочитаєм ще один фрагмент казки.

8. Узагальнення знань умінь і навичок

- Діти, а чи можемо ми порівняти соловейка з певними людьми?
- А які це будуть люди?
- Чи легко їм жити?
- А як нам потрібно до них ставитись?
- Ми ніякому разі не повинні сміятись з таких людей, а навпаки їм допомагати, щоб їм було легше, і ставитися до них як до звичайних людей.

6. Підсумок уроку та повідомлення домашнього завдання

6.1 Рефлексія

- Що найбільше запам'яталося?
- Що було легко?
- Що було важко?
- Що почули нового?

6.3. Прощання з учнями.

На сьогоднішньому уроці ви були уважними і дуже старанними.

Дякую за вашу працю. До побачення

**План-конспект вивчення інклюзивного твору
Людмил Снітко «Не бійся. Я буду завжди поруч!»
у 4 класі**

Тема: Знайомство із автором інклюзивних творів Людмилою Снітко. Оповідання: «Не бійся. Я буду завжди поруч!».

Мета: дати учням уявлення про толерантність, сприяти розумінню толерантності як цінності сучасної людини, формувати повагу до себе та інших людей, до їхньої культури; розвивати вміння аналізувати, приймати рішення, розвивати навички терпимого ставлення до інших людей, націй, культур; виховувати чуйність, терпимість і небайдужість у взаєминах в групі, суспільстві.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: презентація; відео фрагменти.

Клас: 7/8/9.

Хід уроку:

Пропоную провести урок того тижня, який присвячений дню толерантності та доброти, адже ці два поняття мають відбуватися паралельно.

1. Організація класу

1.1 Створення сприятливого психологічного клімату.

Вправа «Мене звать... Я люблю себе за те, що...»

Кожен учень шукає та знаходить щось особливе в собі...

2. Актуалізація опорних знань.

Вправа «Асоціативний кущ»

- Є люди з якими нам приємно, легко спілкуватися, а є навпаки, коли нам не приємно говорити з людиною. Чому так трапляється? *(в залежності від рис характеру, вихованість)*

- Дійсно, нам дуже приємно спілкуватися з ввічливою та толерантною людиною.

- А як ви розумієте слово «толерантність»? Чи доводилося вам чути його раніше?

- Щоб внести у нашу розмову більше точності - пропоную на кожен літеру слова «толерантність» назвати рису характеру, яка на вашу думку притаманна толерантній людині.

(На дошці записане у стовпчик слово толерантність, учні по черзі називають рису характеру і виходять записувати її)

Т – терплячий, товариський, тактовний, турботливий

О – обережний, об'єктивний, оригінальний, особливий.

Л – лояльний, лагідний, легкий у спілкуванні.

Е – енергійний, елегантний, ефективний.

Р – рівний, розсудливий, рівнозначний, рівноправний.

А – активний, акуратний, авторитетний.

Н – надійний, найдорожчий.

Т – терплячий.

Н – необхідний людям, ніжний, незалежний.

I – інтелігентний, ідеальний, ідейний.

C – співпереживаючий, співчуваючий, сприймаючий свободу думок і дій іншого, страждаючий.

T – тактовний, товариський.

Б. (А чому в немає рис? Він означає м'якість у ставленні один до одного)

- Чи подобаються вам риси характеру, які ми записали біля кожної букви?
- Чи всі риси з вище написаних притаманні вам?
- Чи є риси над якими вам слід добре попрацювати?
- Як ви проявляєте ці риси в реальному житті?

3. Повідомлення теми й мети уроку

- Сьогодні ми не просто говоримо про толерантність, але й матимемо змогу відчуті емоцію толерантності на собі. Прошу вас максимально відслідкувати свої думки та відчуття, коли ми читатимемо твір (можна записувати на листочку).

Також можна запропонувати учням, якими вони є до читання твору і після. Або записувати у відсотках наскільки вони вважають себе толерантними до читання й після. Запитати, чи в достатній мірі проявляли свою ввічливість до таких особливих людей. І оскільки наша вікова категорія діти-підлітки слід наголосити на важливості підтримки таких однолітків серед них, адже часто це закінчується булінгом.

4. Сприймання й усвідомлення нового навчального матеріалу

4.1 Ознайомлення із твором

Тут би хотілося певної історії створення цього твору та що саме надихнуло авторку на його написання. Відповідь на запитання: «Чому вона хоче, щоб цей твір був почутим?».

4.2 Читання твору

Читання можна зробити різноманітним. Найголовніше, щоб воно було осмисленим, наголошеним та призупиненим у потрібні моменти. Тобто найкраще буде, якщо на цей твір виділити 2 уроки:

- **На 1-му** вчитель читає та наголошує, обговорює з учнями прочитане.
- **На 2-му** уроці учні самі читають фрагменти, на яких їм найбільше «защиміло/йокнуло», розповідають чому.
- Хтось може згрупуватися та відтворити епізод твору, коли жінка розмовляє монологом і буквально ненавидить тих жінок, які вирішили, які чомусь вирішили, що знають «ЯК? ДЕ? КОМУ?» жити...
- Оскільки робота буде проведена у старших класах, то можна ознайомити учнів із терміном про який йшлося у творі, а саме «аутизм». Якщо у підлітковому віці правильно закласти соціальний фундамент дитини, то у майбутньому молодь буде свідомішою по відношенню до інших.
- На мою думку, твір має неоціненний вклад не тільки в розвиток інклюзивних творів. Їх також необхідно радити для шкільних бесід із психологом, коли говорить про статеve виховання підлітків (дівчат). Вони мають знати і розуміти: «що таке кровотеча?», «що таке прокесерити?»...

Далі підкреслила моменти у творі, на яких би наголосила учням:

За вікном такий одноманітно-сумний монохромний пейзаж. Картинка мало змінюється: сиве-сиве небо, і замети такі сиві, і похилені чорно-сірі дерева накриті

сивими снігами, і не видно де небо спадає на землю - все довкола у сивій імлі. І залізні колеса міжміської електрички не вистукують веселе: «туук-тук-тук-туук-тук-тук», а важко вичавлюють об рейки: «ух-ух-ух».

Як же болить голова. Мабуть підвищився тиск. Чи навпаки впав до загрозливих вісімдесят на п'ятдесят. І пігулка, яку прийняла ще перед виходом із дому, запиваючи гарячим солодким чаєм, не створила дива - ліки не допомогли. У вагоні електропотяга прохолодно. Старенький купейний вагон, обшарпаний, просочений запахами вугілля, пилом і брудом. І вікна такі ж старі та сиві. Може тому й сніги за вікном видаються сивими. запливу не бачити нікого, не шлоплюючи сивину, не бачити нікого, не чути нікого. Але гучні голоси - чи то тільки здаються мені такими голосними через головний біль? - прориваються у мою свідомість, хоч як не намагаюсь відокремитись від них. Глухими, важкими звуками б'ються, гупають у скронях, у потилиці.

Двійко жіночок віку за сімдесят гомонять, про щось сперечаються з чоловіком років п'ятдесяти, який сидить навпроти.

У чомусь разом, перебиваючи одна одну, намагаються переконати чоловіка. Той щось відповідає. Потім махає рукою, закриває вуха навушниками і бере у руки смартфон. «..отож, позатикають вуха...» - глухо доноситься жіночий голос ліворуч від мене. А потім гучніше, вже між собою продовжують про щось гомоніти: «...а в наш час...».

Мої думки далеко... І раптом як молотом: «...а от учора конференція... і хлопчика отого, Ванічку, показують... віршика він вивчив... **як то можна, щоб такі діти навчалися разом з нормальними?..**».

І ці слова, кинуті з якоюсь незрозумілою неповагою, повертають мене у реальність. Розумію, що ці тітоньки щойно торочили про конференцію з питань інклюзивної освіти діточок з особливими потребами, яка вчора транслювалася по телебаченню: «... хіба можна **неповноцінних** навчати разом з нормальними дітьми... а потім його пропхнуть на безкоштовне в інститут... а потім ще й на державну посаду... от і будуть правити країною...».

Серце болоче стискається. І здається у цьому купе чи то зовсім відсутне повітря, чи то воно затверділо, перетворившись на мазут, - не продихнути. Хочеться голосно закричати: «Вони не неповноцінні!». Але від болю у голові паморочиться, підступає нудота...

... Вже шість років промайнуло від того дня. Ні, від тієї наполоханої, нажаханої ночі...

- Мамо, ти ще не спиш? - син ледь торкнувся мого плеча, - Щось негарзд. У Катрусі кровотеча. Дивлюся у його розгублені очі, які якимось негарно виблискують у світлі променя, що заповз із коридору в спальню. І в голові пульсує: «Вісім місяців... такий строк... все ж було добре...». В очах Катрусі теж - і острах, і нерозуміння.

- Ти лише не панікуй, усе буде добре... Лежи тихенько і не хвилюйся. Зараз викличемо «швидку», лікарі оглянуть. Так буває... Усе буде добре... І розумію, що

так не має бути. Що не добре. І довгі тремтячі побілілі пальці сина стискають мобільний.

І нескінченна ніч, глибока і безпросвітна, наче прірва... І медсестра у білосніжному, ніби вічність, халатику:

- Ви тільки не хвилюйтеся так. Лікарі у нас дуже хороші. **Її прокесарять** і усе буде добре. Коли ж настане ранок?! Чому ніч така довга, така нестерпно довга? І потім таке ж важке сіре переддення за вікном? І світанок не засяяв першими сонячними промінчиками - він важко вкотився у приймальне відділення пологової лікарні. Лікарка з добрими очима і рішучим поглядом, який чомусь відводить від сина:

- У Вашої дружини стан стабільний.

Хлопчик народився.

- Як він?

Мовчання, важке і нестерпне, зависає, потім тяжко падає:

- Хлопчик у дитячій реанімації... Він у комі. На штучній вентиляції легенів. Ми робимо все можливе.

А потім, торкнувшись мого зсутуленого плеча:

- Ви бабуся? Моліться!

Скільки молитов ми усі тоді посилали у блакить небес кожного дня і у чорну мовчазну темінь ночі. А вони, оті нескінченні дні, тягнулися важко, склалися у тижні...

- Може краще йому було би померти?

Бо ж невідомо, як воно буде далі... - різонули холодним лезом оті неначебно підтримуючі, неначебно співчуваючі слова давньої знайомої.

Та хто ж ми такі, щоб вирішувати - жити чи не жити?.. І як жити?

... Ми гуляємо у міському парку - я, і невісточка, і трійко моїх маленьких онучат.

Даринка йде поруч зі мною. І дві пари наших із Даринкою очей уважно спостерігають за маленьким Іванком. І за моєю невісточкою Катрусєю. А малий безтурботно біжить попереду парковою стежкою, махаючи рученятами. І його веселий сміх відлунує десь високо у молодому, свіжому листячку верхівок високих дерев.

- Бабуся, а правда ж Іванко вже гарно грає на піаніно? Добре, що Катя його так багато усьому навчає. От коли він виросте - буде обов'язково відомим піаністом!

Правда ж, бабусю?

Мені б теж цього дуже хотілося.

Жаль, що тьотя Катя не народила Іванкові сестричку. Але ж він мені хоч і двоюрідний братик, та все одно наче рідний, такий, як і Сашко.

І мені теж, як рідний! - діловито підтримує шестирічний Сашуня.

Від цієї старечої мудрості восьмирічної дівчинки стає так тепло на душі. Мої онучата!... Як же хочеться для них щастя! Сашко й Іванко однолітки. Та вони такі різні!

- **Бабусю, а чому в Іванка аутизм?**

- Не знаю, Дариночко. І лікарі не зна-ють. І мабуть ніхто не знає.

А мама казала, що у нього у голівці наче інший комп'ютер, інша програма, не така як у нас. І тому він не вміє з нами розмовляти.

- Даринка, зупиняючись, заглядає мені в очі, ніби шукаючи відповіді.

- Мабуть, так. Він по-іншому сприймає наш світ.

І тут вже Сашко діловито:

- А якщо я попрошу татка, він зможе написати для Івасика таку програму, щоб він міг з нами розмовляти?
- Мабуть, зможе... Колись. Ваш татко гарний програміст. - сумно всміхаюсь малому.

І серце чомусь так боляче стискається.

- А знаєте, мені здається, що Івасик розмовляє музикою. Помічали, він коли сердиться, або щось у нього погано, він не грає на піаніно якісь свої придумані мелодії, дослухаючись до кожного звуку, а...

- Ой, правда, бабусю! - перебиває Даринка.

- Я знаю! Він іноді просто гамселить долоньками по клавішам. І потім плаче...

Замовкаємо. Даринка і Сашко йдуть по-руч, похнюплено вдивляючись у землю під ногами. Може і насправді Іванко хоче щось нам промовляти музикою?

Музикою неказаних слів.

- Що там відбувається у його голівці?

Він майже не грається іграшками, як звичайні дітки. Але піаніно - то його віддушина. А ще гітара. Як добре, що Катя грає на піаніно, а син - на гітарі. Іванко завжди так уважно слухає! Кожної вільної хвилинки біжить до білого електронного красеня, торкається своїми тендітними пальчиками білих і чорних клавіш, які озиваються чарівними звуками. Іванко прислухається... Потім знову торкається клавіші, ніби летить у невідому далечінь із тим звучанням...

Катруся, стискаючи пальчики Іванка, підходить до нас - у її руці кілька кольорових папірців:

- Ось вам квитки! Ви ж хотіли кататися на електромобілях?

Даринка із Сашком радісно підстрибують, хапаючи прямокутнички паперу, і двоголовсям:

- А Івасик?
- А Івасик, як завжди, на батут. Його ж окрім батута і «Веселих гірок» більше тут нічого не цікавить.
- Ну що, йдемо до машин?
- Катя, посміхаючись, підштовхує племінників.

А ми з Іванком ідемо до батуту.

На великому квадратному надувному «матраці», поділеному навпіл невисокою, обтягнутою м'якою матерією, перегородкою, стрибає дівчинка років десяти.

Її кумедні хвостики підлітають угору, ніби намагаючись підстрибнути вище, ніж їх володарка. Дякувати Богу, на батут черги немає. Іванко, вмощується на сходинку, швиденько знімає сандалики. Акуратно, рівненько виставляє їх на ковдру біля сходинок і, сяючи яскравіше ніж літнє сонечко, підіймається на пружне велике полотно.

- Хлопчику, стрибати можна тільки на своїй половині! - навздогін малому кидає

контролерка.

- Чому тільки на своїй? Раніш можна було скрізь. - зауважую я.
- Такі правила! Щоб один одному не заважали! - безапеляційно промовляє начальниця атракціону.

Та Іванко слів чужої тітоньки все одно не чує. І - чи то дівчинка, чи її кумедні хвостики малому, мабуть, таки дуже сподобались - він весело перескочив на протилежну половину батута, сміючись тим хвостикам. Я намагаюсь пояснити онучку - але марно! Надто важко пояснити малечі, коли учора стрибав де завгодно, а сьогодні так вже не можна. А тим більш такій дитині, як Івасик.

Наглядачка кидає на мене негарні погляди:

— Скажіть хлопчику, щоб він стрибав тільки на своїй половині!

- І чого зиркати? Ну бачила ж, що квиток придбано за посвідченням дитинки з інвалідністю! Ще й посвідчення прискіпливо переглянула. Я розумію, що в тих правилах мабуть не прописано, як чинити з такою малечею. І жінка вже розгублено знизує плечима.

- Хлопчику, стрибай тільки на своїй половині! - лунає з іншого боку батута кожного разу, як тільки Іванко перестрибує на протилежний бік. Ймовірно бабуся того дівчиська з веселими хвостиками - бо на вигляд таких же років, як і я - теж намагається якось налагодити нещодавно встановлений порядок.

Ніколи, майже ніколи, не пояснювала я на дитячих майданчиках, чому Івасик іноді поводить ся трохи незрозуміло. Хоча відрізнити його особливість було майже неможливо. Він, як інші дітлахи, весело бігав майданчиком. Тільки мовчав, коли хтось із малечі робив спробу познайомитись.

Тоді я казала: «Він не розмовляє. Ну майже не розмовляє». Діти розуміли. І з якимось дорослим порозумінням кивали у відповідь, коли Івасик старанно повторював за мною: «Скажи - мене звати Іванко». З батьками малих намагалась менше спілкуватись. Вистачило того, колись злокинутого, **«отаких приводять!»... Збрала**

тоді Івасика з майданчика і довго плакала, притискаючи його до грудей, цілуючи його голівоньку. Він плакав... Ні - він кричав!

Виривався з моїх рук, не розуміючи моїх сліз, не розуміючи навіщо я його збрала з гойдалки. Йому хотілося ще кататися. Я підійшла до ймовірної бабусі дівчинки з веселими хвостиками:

- Перепрошую. Малий Вас не чує! Тобто він не реагує на Ваш голос. Ви просто сторонній шум для нього. Розумієте, у нашого хлопчика аутизм.

Жінка подивилась на мене уважно, кивнула:

- Я зрозуміла.

Я вперше відчула неказану словами підтримку. Вона щось тихо пояснила дівчинці. Я дивилась на діток. І мені знову хотілось заплакати. Але то були інші сльози. Бо дівчинка з кумедними хвостиками брала Іванка за руку:

- Перестрибуємо! Ра-аз!

Зморений спекою день вже потроху розмірковував, чи не пора ховатися десь. Мої малі онучата і накатилися, і вже досхочу настрибалися.

Йдемо неширокою алеєю до виходу з парку. Іванко знову біжить попереду, сміючись і намагаючись втекти подалі як і від нас, так і від матусі. Деревя раптово розступаються. Там за широкими ворітьми парку гомонить і вирує вулиця, мчать машини. Легкові автівки, неначе ледь торкаючись колесами розпеченого асфальту, летять одна за одною. Іноді в їх нерозривний ланцюг вбудовуються, вриваються величезні вантажівки, важко вдавлюючись у розжарене полотно дороги і викидаючи позаду у повітря гарячий брудний шлейф.

Їм, цим тонам заліза, немає ніякого діла до маленького хлопчика. Іванку! Стій! - Катрусин голос ніби розриває усі звуки великого небезпечного міста. І в ту мить життя ніби раптово завмирає, зупиняється увесь Всесвіт. Стій! - мій і Даринчин голоси зливаються в один.

Катя, наздоганяючи малого, хватаяє його за руку. А бешкетник пручається і його сміх дзвіночками розсипається на асфальті.

Трохи одійшовши від того всеохоплюючого переляку, Даринка знову уважно дивиться на мене. Вона часто так дивиться, коли хоче запитати про щось важливе.

- Бабусю, а Іванко, він же не розуміє, не бачить небезпеку на дорозі? А що коли Катя не встигне його зупинити?.. Або, може ж бути таке, що колись її не буде поруч?

О, яке то болюче питання! І як часто такі думки рояться у моїй голові. Як боюсь не встигнути за цим веселим хлопчиськом! І коли дорогу переходимо, і на річці, коли він радісно біжить у воду. Чому у таких малих немає страху, немає відчуття небезпеки?

А Даринка помірковано, зовсім не по-дитячому запевняє:

Знаєш, бабусю, а я завжди буду поряд з Іванком. Ти не бійся - я завжди, усе життя оберігатиму його!

І я теж! - відлунням озивається Сашко.

Важко розплющую очі. Туман пеленою висить у повітрі вагона... Дивлюся на двох жіночок. У однієї на голові вже давно не модний, хоча і акуратний, капелюшок,

Це, мабуть, вона відповідала: «... у нас теж вища освіта...».

- Господи, до чого тут капелюшок? До чого тут освіта?

- Чого я роздратувалася через той капелюх?..

Люди! Він же просто не може розмовляти! Він не може розказати, що в нього болить! Не може сказати, що він хоче їстоньки або пити! І, можливо, ніколи цього не зможе сказати! Бо він - інший!. Він - з іншої планети, з іншого Всесвіту!.. Але в його сердечку стільки любові! І в його оченятах іноді буває стільки неймовірно-невимовного болю! Що він поганого вам зробив, чи образив чим, що ви ладні розіп'яти його? Ви вже розіп'яли одного невинного! І Він вас простив! Чим завинив перед вами

наш малесенький хлопчик?..

Господи, вони ж не про Іванка. Вони про іншого хлопчика. Про того, з телевізора... Про хлопчика з синдромом Дауна. Про іншого... Так, вони, ці діточки, інші. Але це ж діти! І їм неймовірно важко! Важко жити серед тих, хто їх не розуміє! І їхнім батькам важко!

То може просто спробувати зрозуміти? У голові ще більш туманиться, неначе втрачаю свідомість... Електричка зупиняється на якійсь станції. Жіночки, підбравши з підлоги свої сумки, побажавши мені щасливої дороги, просуваються до виходу. Я нічого не змогла їм сказати, пояснити. Я приїду додому, прийму ліки, відлежусь... І обов'язково відповім тим жінкам. Не знаю, зрозуміють мене чи ні, але відповім.

А ще скажу таке щире і сердечне «дякую!» дівчинці із кумедними хвостиками.

І її бабусі теж. І лікарям, які подарували нам надію на щастя, подарували нашому красивому хлопчику, нашому Івасику, щастя жити!

Чи зрозуміють мене? Не знаю. Мабуть, людина може оцінити ситуацію, подивитись на неї твоїми очима, лише пройшовши разом твій шлях. Або схожий. Як проходять свій нелегкий шлях сім'ї з особливими дітьми. І які так хочуть, щоб їхні «маленькі сонечки» просто жили у цьому великому, іноді незрозумілому, іноді лякливому, але все ж хочеться вірити, переважно сповненому добром, світі! І які вірять і сподіваються, що маленькій, трохи іншій, людині світ не скаже: «Йди геть!». Чи може скаже?

4.3 Обговорення прочитаного

1. *Фраза: «як то можна, щоб такі діти навчалися разом з нормальними?..».*

- На вашу думку, у чому визначається нормальність та ненормальність людини?
- Ненормальний та ненормотиповий – це одне й те саме?
- В яких ситуаціях ви відчуваєте упереджене/несправедливе ставлення до себе?
- Чи змінюється ваша поведінка після цього? Чому?
- Якою б була ваша реакція на вашого однолітка з особливими потребами у вашому класі?
- Запам'ятайте свою думку та скажете, чи в кінці твору вона буде такою ж.

2. *«... хіба можна неповноцінних навчати разом з нормальними дітьми...»*

- Можна запропонувати перевірити слово «неповноцінний» за словником. У якому йдеться, що це той, хто позбавлений багатьох позитивних ознак.
- Так, можливо ці дітки позбавлені позитивної ознаки мовлення...
- Але чи означає це що вони люблять цей світ менше за нас?

На цьому моменті роздуми класу...

3. - *Може краще йому було би померти?*

Та хто ж ми такі, щоб вирішувати - жити чи не жити?.. І як жити?

- Чи досі ви думаєте, що світ був би кращим без цих особливих промінчиків?
- Чи вправі ми вирішувати за когось його долю?
- Що ми вправі зробити?

4. *А мама казала, що у нього у голівці наче інший комп'ютер, інша програма, не така як у нас. І тому він не вмів з нами розмовляти.*

- Ця фраза сподобалась, як для пояснення діткам молодшого шкільного віку.

5. Музикою неказаних слів.

- Чи буває музика без слів?
- Як її називають?
- Як дівчинка підмітила настрій хлопчика?
- Як він його виражає?

6. *«отаких приводять!»...*

- Необхідно пояснити, що ми не маємо ніякого права проявляти грубість, агресію та недбале ставлення до людей з особливими потребами.
- Можна запропонувати учням уявити ситуацію, коли вони довгий період часу хотіли записатись до якогось гуртка і вірили в те, що в них все вийде... Але це виявилось складніше, ніж здавалося би... І після першого ж заняття тренер/майстер/вчитель з великих невдоволенням каже: «отаких приводять...»
- Ваші дії?
- Якою буде ваша реакція?
- Що ви відчуваєте та як почуваетесь у цей момент?
- Чи повернулися б ще до цієї справи?

7. *Я вперше відчула неказану словами підтримку.*

- Як нам провити цю підтримку без слів?
- Обійми, рука на плечі, погляд, любов...
- Любов та добре ставлення завжди відчувається!

8. *- Бабусю, а Іванко, він же не розуміє, не бачить небезпеку на дорозі? А що коли Катя не встигне його зупинити?.. Або, може ж бути таке, що колись її не буде поруч?*

- Наголосити, що дітки з особливими потребами не відчувають небезпеки...
Знаєш, бабусю, а я завжди буду поряд з Іванком. Ти не бійся - я завжди, усе життя оберігатиму його!
- *Висновок:* Найважливіше – це підтримка!
- *І також хочеться звернути увагу на кінець твору, де авторка запитує, чи дійсно у цьому світі хтось скаже цим янголяткам «йди геть!»...* Порівняти думки до початку твору в учнів і після... Зробити аргументований висновок.

5. Узагальнення й систематизація знань

5.1 Розігрування життєвих ситуацій

Ситуація 1

Дмитро має не типову для хлопця зачіску – занадто довге волосся. Як поводитися тим, кому такий стиль не подобається?

Варіанти:

- Постійно демонструвати своє негативне ставлення, в різкій формі рекомендувати змінити зачіску.
- Виходити з того, що людина має право на самовираження і може робити будь-що зі своїм власним волоссям.
- Вимагати слідувати загальному стилю одягу та зачіски на заняттях у навчальному закладі.

Ситуація 2

Людмила часто пропускає заняття без поважних причин. Як ставитись до цього?

Варіанти:

- Засуджувати вчинки дівчини.
- Вважати, що це – особиста справа Вікторії і не втручатися.
- Із розумінням ставитись до проблеми Вікторії, поступово заохочувати її до навчання.

Ситуація 3

Максим постійно виявляє неповагу до інших, грубість до своїх товаришів. Як бути?

Варіанти:

- Прагнути уникати спілкування з Максимом.
- Відповісти грубістю на грубість.
- Не ображатися і проводити з учнем роз'яснювальну роботу.
- Чи виникли у вас труднощі під час виконання цього завдання?
- Поясніть свій вибір.
- Можливо ви з чимось не згодні або ж маєте свою думку ?

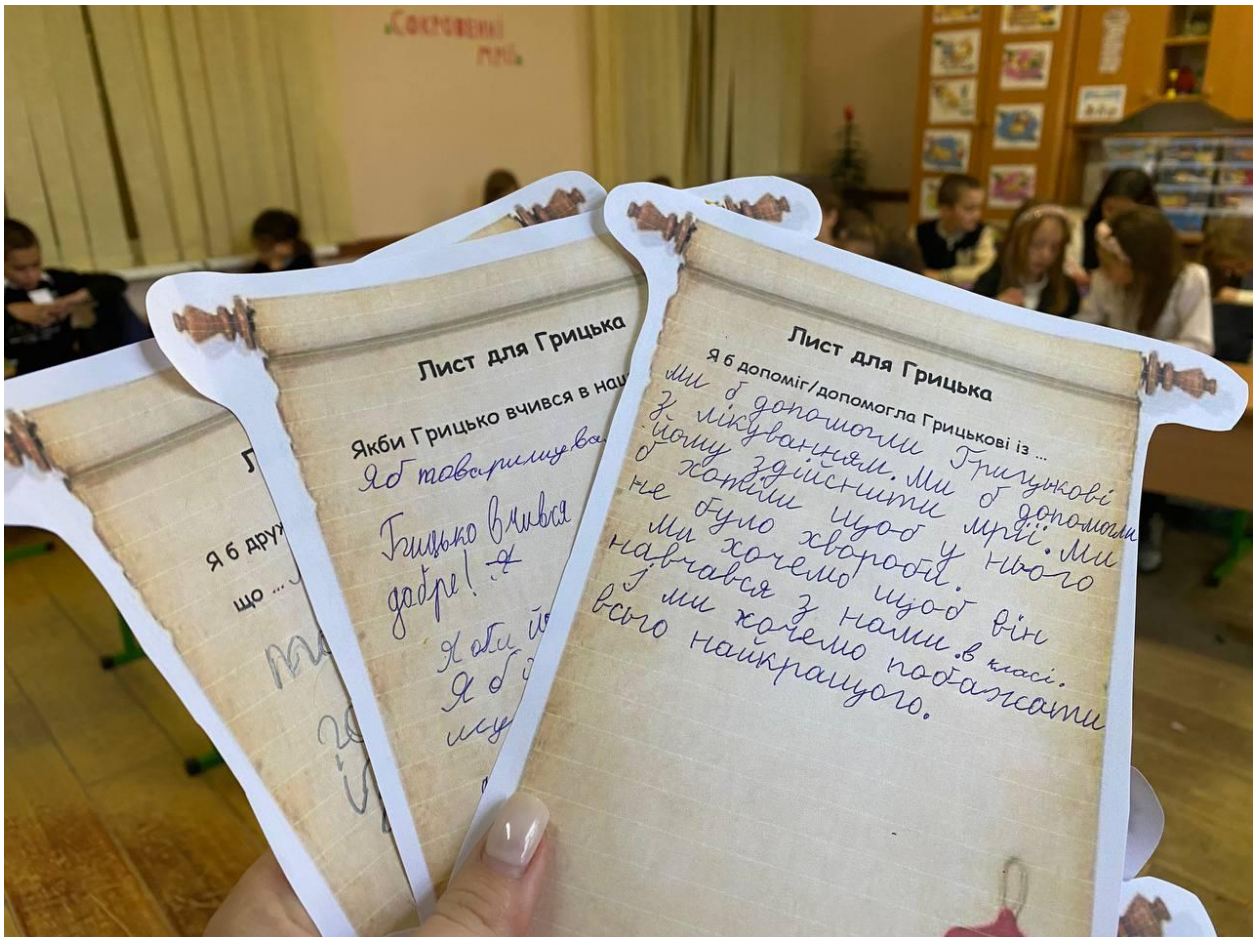
6. Підсумок уроку

Насамперед наша робота впродовж цих двох уроків точно залишить слід у вашому маленькому юному сердечку і там буде багато любові. Але ніколи не забувайте, що серця людей з особливими потребами не позбавленні цієї любові, а навпаки їхня любов множитья на x2. Бажаю вам ніколи не бути тими двома тітками, які розмірковують, чи варто комусь жити у цьому світі... «Будьте взаємно ввічливі та взаємно красивими!».

Додаток Е

Фото світлини з уроку вивчення твору про інклюзивність

«Різдвяне диво для маленького Грицька»

Робота з дитячою книжкою
Ознайомлення з оповіданням про інклюзивність у 3 класі
«Бачити серцем»

(авторка Наталія Чайковська)

Тема. Як навчитися бачити світ серцем? (оповідання Наталії Чайковської «Бачити серцем»)

Мета:

Навчальна: ознайомити із оповіданням Наталії Чайковської «Бачити серцем»; формувати вміння правильно, виразно, свідомо читати, відтворювати зміст прочитаного, давати повні відповіді на запитання, уміння висловлювати свою думку.

Розвивальна: розвивати пізнавальні та творчі здібності учнів, усне мовлення, вміння вести діалог і чітко формулювати свої думки, уміння аналізувати почуте чи прочитане.

Виховна: виховувати порядність, людяність, почуття поваги та шанобливе ставлення до людей, не залежно від їх національності, раси, віросповідання та фізичних особливостей.

Обладнання: оповідання Наталії Чайковської «Бачити серцем».

Тип уроку: класна година.

Клас: 3 клас

План проведення класної години з коротким описом макро- та мікроетапів:

1. Організація класу до класної години.

1.1. Створення сприятливого психологічного комфорту (вправа «Сенсорна медитація»)

Ця вправа допомагає учням зосередитися, відчути своє оточення і поглибити здатність сприймати світ за допомогою інших сенсорів поза зором. Розташовуємо учнів у комфортному просторі, де вони можуть сидіти чи лежати зручно. Просимо учнів закрити очі і розслабитися. Для кращого налаштування можна провести

настановчий інструктаж: «Закрийте очі і відчуйте своє дихання. Глибокий вдих і повільний видих. Зосередьтеся на своєму тілі і почуйте, як воно лежить на поверхні. Відчуйте підлогу під собою та рівномірне відчуття комфорту. Просто слухати звуки навколо».

Ця вправа допоможе учням створити зв'язок з природою і власними сенсорними відчуттями перед читанням оповідання про дівчинку, яка вчилася сприймати світ по-новому. Вони зможуть легше уявити ситуацію головної героїні та її спроби відчувати життя через звуки та дотик.

2. Повідомлення теми та мотивація навчальної діяльності учнів.

Темою класної години є питання: «Як навчитися бачити серцем?».

- Сьогодні ми розпочнемо нашу нову захоплюючу подорож у світ творчості та уяви. Ми вивчатимемо, як навчитися бачити серцем. Чи ви коли-небудь думали, що окрім очей, серце, уява та інші органи чуття можуть бути важливими, коли ми розглядаємо світ?
- Деякі з вас, мабуть, чули історію про дівчинку на ім'я Гелен Келлер. Вона не бачила очима і не чула звуків, але навчилася бачити світ набагато глибше, ніж ми, використовуючи лише своє серце і уяву. Сьогодні класна година присвячена цій проблемі, щоб зрозуміти, як важливо вміти бачити не тільки очима, а й серцем.

3. Опрацювання оповідання Наталії Чайковської «Бачити серцем».

3.1. Підготовча робота до первинного сприйняття твору (інформація про автора)

Перед прочитанням тексту важливо розповісти учням коротку інформацію про авторку оповідання. Учням буде цікаво дізнатися про Наталію Чайковську та її життя. Поясніть, що вона народилася у селі Оконськ Маневицького району на Волині. Після закінчення школи вона вступила до Луцького гуманітарного університету на факультеті «журналістика». Вона живе у Луцьку разом із своєю сім'єю, яка складається з чоловіка, доньку та сина. Також важливо відзначити, що пані Наталя працює головним спеціалістом взаємодії зі ЗМІ, міжнародних зв'язків та з питань євроінтеграції в Управлінні Держпраці у Волинській області. Зазначте, що її твори здобули визнання, і вона була нагороджена дипломом лауреата

міжнародного літературного конкурсу «Коронація слова – 2018» за твір «Поверніть моє дитинство».

3.2. Установка на цілеспрямоване сприйняття.

Під час сприймання оповідання думайте над питанням: «Які труднощі виникали у Яринки на шляху адаптації до життя без зору, і як вона їх подолала?»

3.3. Читання твору вчителем.

3.4. Емоційно-оцінююча бесіда.

- 1) Які емоції ви відчули, читаючи це оповідання про дівчинку Яринку?
- 2) Які частини оповідання ви сприйняли найбільше емоційно?
- 3) Як ви оцінюєте рішення матері допомагати Яринці адаптуватися до життя без зору?
- 4) Як ви вважаєте, яким чином Яринка змогла подолати свої обмеження та розвиватися?
- 5) Який вчинок Яринки вас найбільше вразили та чому?
- 6) Як би ви оцінили мотивацію та наполегливість Яринки в навчанні та адаптації до нових умов?
- 7) Як ви вважаєте, які цінні уроки можна взяти з цієї історії для власного життя?
- 8) Які переживання ви відчуваєте, думаючи про те, як було Яринці, коли вона втратила зір, і як вона змогла знайти силу жити та навчатися?
- 9) Як ви вважаєте, чому ця історія може надихнути інших людей?

Ці питання допоможуть учням висловити свої емоції та думки стосовно оповідання "Бачити серцем" і обговорити його в контексті особистих цінностей і переживань.

3.5. Робота над змістом оповідання (запитання з елементами вибіркового читання)

- 1) Які дії та рішення матері дівчинки сприяли її розвитку та навчанню?
- 2) Які джерела мотивації використовувала мама Яринки для стимулювання її навчання та розвитку?
- 3) Як ви вважаєте, які навички та якості здобуває дівчина в процесі адаптації до життя без зору?

- 4) Які способи сприймання навколишнього світу використовує Яринка, яка допомагають їй розуміти світ навколо себе?
- 5) Які історії про відомих незрячих людей могли б бути джерелом натхнення для Яринки?
- 6) Як ви думаєте, чому важливо, щоб мама водила Яринку в зоопарк і в кіно, і як це вплинуло на її сприйняття світу?
- 7) Як ви вважаєте, яким чином мама допомогла Яринці адаптуватися до нових умов та жити повноцінним життям?
- 8) Як ви вважаєте, чому важливо було Яринці вивчати шрифт Браєля та слухати аудіокниги? Які користі вона отримала з цього досвіду?

4. Підсумок класної години.

4.1. Рефлексія (вправа для рефлексії «Власний світ через очі серця»)

Метою вправи є створення умов для роздумів учнів про те, як бачити та сприймати світ через очі серця. Попросіть учнів затамувати подих на кілька секунд і уявити себе без зору, так само, як головна героїня Яринка з оповідання «Бачити серцем». Запропонуйте подумати про своє оточення і події, які вони б хотіли побачити або відчути через своє серце, якщо вони не мали б можливості користуватися зором. Попросіть учнів записати свої думки, фантазії та бажання щодо того, як б вони сприймали світ без зору. Нехай вони опишуть, які звуки, запахи, текстури та інші відчуття були б для них найважливішими. Після написання надайте можливість учням ділитися своїми записами з іншими в класі, якщо вони бажають. Обговоріть, які враження і спостереження вони поділилися та як вони можуть використовувати свої уявлення та здатність «бачити серцем» в повсякденному житті.

Ця вправа сприяє рефлексії над темою оповідання «Бачити серцем» та допомагає учням усвідомити важливість емоційного сприйняття світу та розширити своє розуміння того, як можна «бачити» світ через очі серця.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів
мають посилання на відповідне джерело.

Григорук М. В.
(підпис)